

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

جغرافیا

سال دوم دوره ری راهنمایی تحصیلی

مرحله دوم تعلیمات عمومی

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

نام کتاب : جغرافیا دوم راهنمایی - ۱۲۱

مؤلفان : دکتر سیاوش شایان، دکتر مهدی چوبینه، منصور ملک‌عباسی، دکتر ناهید فلاحیان و معصومه آزادمهر

ویراستار : افسانه حبیب زاده کلی

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره‌ی کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره‌ی ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت: www.chap.sch.ir

رسم : هدیه بندار

صفحه‌آرا: خالد قهرمانی دهبکری

طراح جلد : محمدحسن معماری

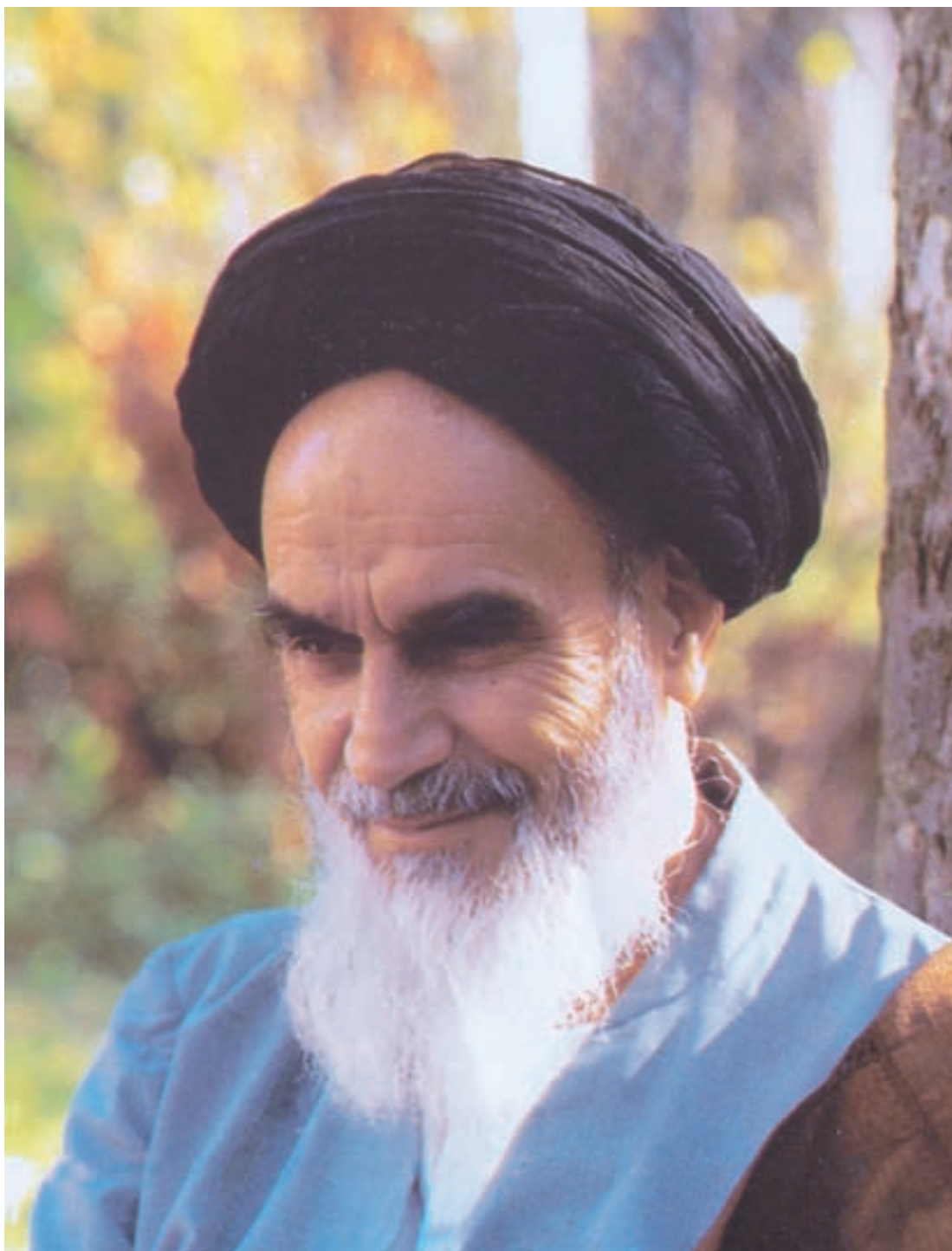
ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده‌ی مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروبخش)

تلفن: ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۴۴۵/۶۸۴

چاپخانه : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ سیزدهم ۱۳۹۰

حق چاپ محفوظ است.

آن روز مبارک است بر ما که سلطه‌ی جهان‌خواران بر ملت‌های مستضعف شکسته
شود و تمام ملت‌ها سرنوشت خودشان را به دست خودشان بگیرند.

امام خمینی «قدس سرّه الشریف»

صعود کوهنوردان ایرانی به قله‌ی اورست در فلات تبت

مطالب «بیش‌تر بدانیم» برای مطالعه‌ی دانش‌آموزان در نظر گرفته شده است.

دانش‌آموزان عزیز

شما در سال گذشته با ویژگی‌های طبیعی و انسانی کشورمان، ایران، آشنا شدید و امسال با قاره‌ها، کشورها و سایر نواحی جهان آشنا می‌شوید.

جهان از نظر نوع ناهمواری‌ها، آب‌وهوا، پوشش گیاهی و پوشش جانوری دارای تنوع و گوناگونی است. هم‌چنین، فعالیت‌های اقتصادی و شیوه‌های زندگی انسان‌ها و بالاخره، فرهنگ مردم در نواحی مختلف جهان متفاوت است؛ بنابراین، ما نیاز داریم علاوه بر شناخت کشورمان، با اوضاع جغرافیایی و انسانی قاره‌ها، سرزمین‌ها و کشورهای دیگر آشنا شویم و اطلاعات جغرافیایی خود را درباره‌ی زمینی که بر روی آن زندگی می‌کنیم، به تدریج گسترش دهیم و نواحی مختلف جهان و مردمان آن را بهتر بشناسیم.

ما مطالعه‌ی خود درباره‌ی جهان را از قاره‌ی آسیا که کشور عزیزمان، ایران، در آن واقع شده است آغاز می‌کنیم و سپس قاره‌های دیگر را مورد مطالعه قرار می‌دهیم.

آگاهی از اوضاع جغرافیایی سرزمین‌ها و کشورهای جهان و نیز زندگی مردم آن‌ها موجب خواهد شد که ملت‌های جهان به هم نزدیک‌تر شوند و یکدیگر را بهتر درک کنند. مردم هر سرزمین یا کشوری باید بدانند که خودشان تنها ساکنان کره‌ی زمین نیستند و همه‌ی انسان‌ها حق استفاده از مواهب خدادادی را دارند؛ بنابراین، باید با همکاری و دوستی ساکنان دیگر این سیاره در جهت حفظ منابع طبیعی زمین بکوشند و این مسئولیت را به آیندگان بسپارند.

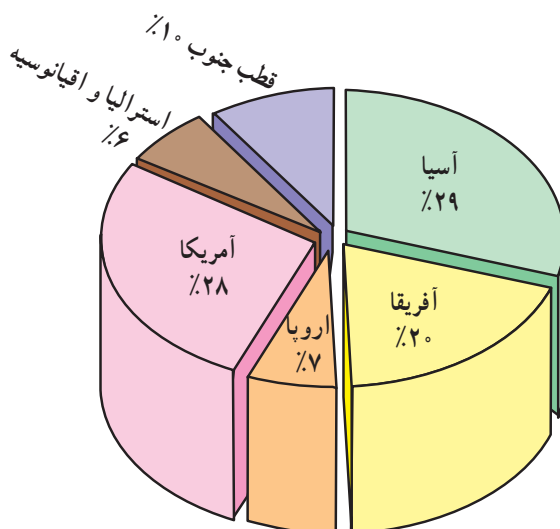
امید است شما دانش‌آموزان عزیز با مشارکت فعال در کلاس و انجام دادن فعالیت‌های هر درس با راهنمایی دبیر خود، دانستنی‌های تازه‌ای درباره‌ی جهان به دست آورید و از درس جغرافیا لذت ببرید.

دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

اقیانوس‌ها و قاره‌های جهان چگونه
پراکنده شده‌اند؟

شکل ۱ - کره و نقشه‌ی جغرافیایی

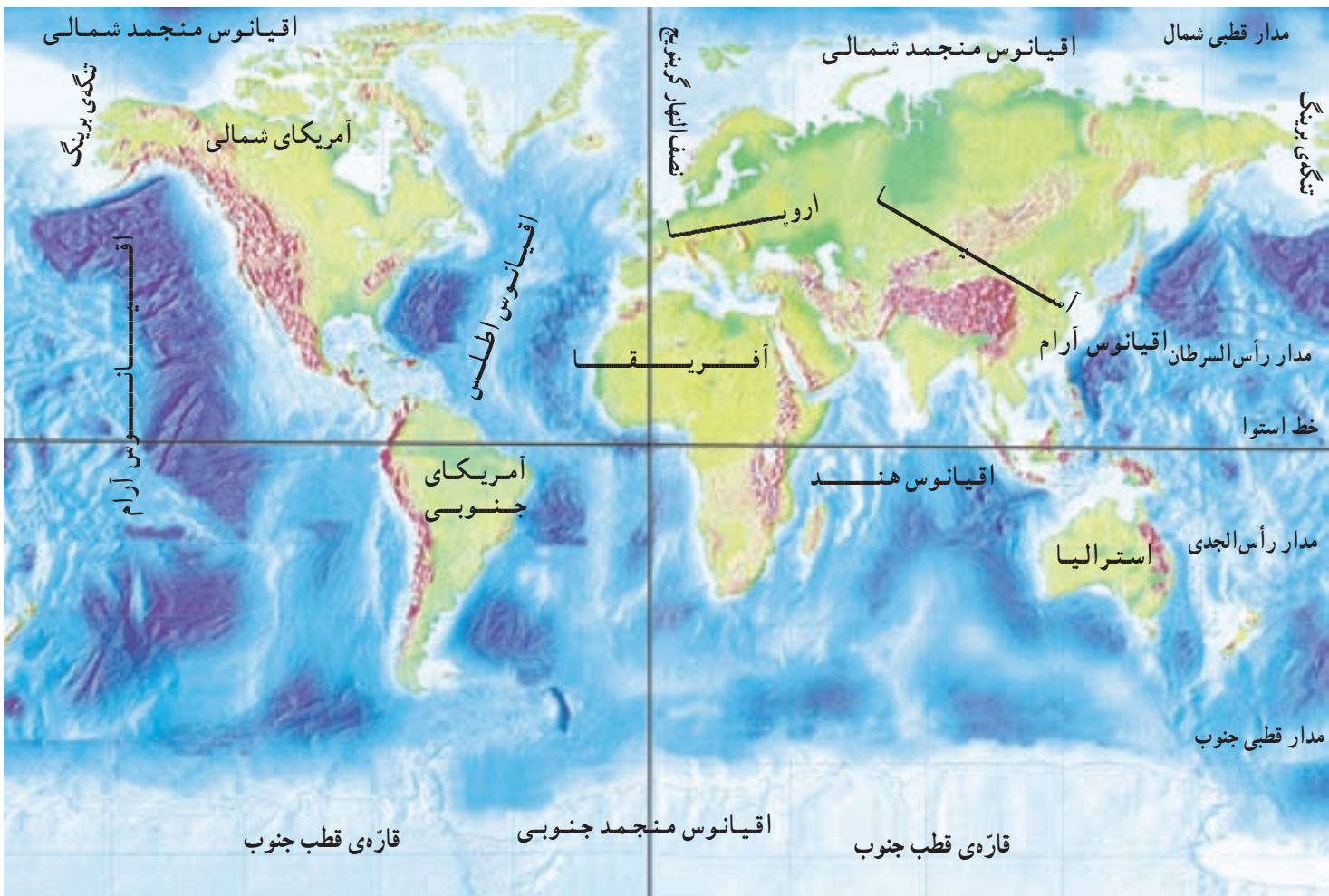
شکل ۲ - نمودار مقایسه‌ی وسعت قاره‌ها

به یک کره‌ی جغرافیایی یا نقشه‌ی جهان‌نما به دقت نگاه کنید. شکل‌ها و رنگ‌های روی آن را باهم مقایسه کنید. قسمت‌های وسیع‌آبی رنگ را، اقیانوس‌ها تشکیل داده‌اند. اقیانوس‌ها آب‌های بسیار پهناور و وسیع‌اند که سطح کره‌ی زمین را فراگرفته‌اند. آیا می‌توانید از روی کره‌ی جغرافیایی چند اقیانوس را نام ببرید؟

در میان آب‌ها، خشکی‌های بسیار بزرگی را می‌بینید. به این خشکی‌ها قاره می‌گویند. ادامه‌ی قاره‌ها در زیر آب اقیانوس‌ها قرار دارد. با نگاه کردن به کره‌ی جغرافیایی، قاره‌های روی زمین را نام ببرید.

اکنون با نگاهی دوباره به شکل ۱، بگویید که وسعت آب‌های روی کره‌ی زمین بیش‌تر است یا خشکی‌ها.

شکل ۳ - نقشه‌ی پراکندگی قاره‌ها و اقیانوس‌های جهان

فعالیت

۱ - با توجه به شکل ۲، نام قاره‌ها را به ترتیب وسعت آن‌ها در کادر زیر بنویسید.

۱ - آسیا   ۲ - ...   ۳ - ...   ۴ - ...   ۵ - ...   ۶ - ...

۲ - بیش‌تر خشکی‌ها در نیم‌کره‌ی شمالی قرار دارند.

جنوبی

۳ - سه قاره‌ی نزدیک به هم کدام‌اند؟

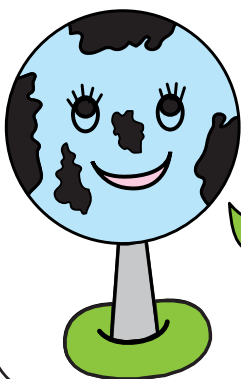
۴ - کدام قاره تقریباً از قطب شمال تا نزدیکی قطب جنوب کشیده شده است؟

۵ - کدام قاره به طور کامل در نیم‌کره‌ی شمالی قرار دارد؟

۶ - کدام قاره‌ها در نیم‌کره‌ی جنوبی قرار دارند؟

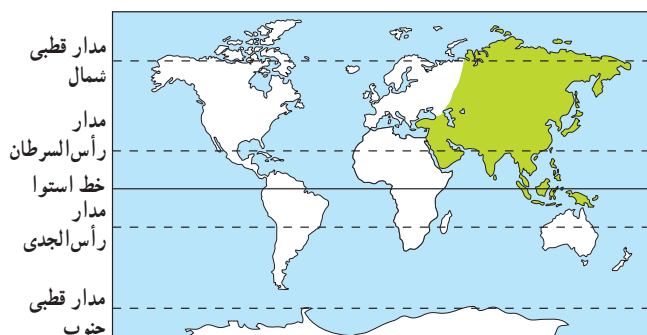
۷ - خط استوا از کدام قاره‌ها می‌گذرد؟

۸ - نصف‌النهار مبدأ از کدام قاره‌ها می‌گذرد؟

بیش‌تر بدانیم
وسعت کره‌ی زمین ۵۱۰ میلیون کیلومتر مربع است، ۷۱ درصد از این وسعت را آب‌ها و ۲۹ درصد را خشکی‌ها تشکیل می‌دهند.

قاره‌ی آسیا کجاست؟

شکل ۴ - موقعیت جغرافیایی آسیا

ناهمواری‌های قاره‌ی آسیا

به نقشه‌ی ناهمواری‌های قاره‌ی آسیا در شکل ۶ توجه کنید. آسیا را از نظر ناهمواری‌ها می‌توان به سه بخش تقسیم کرد:

- ۱ - فلات‌ها؛ شامل فلات‌های بلند با ارتفاع زیاد و فلات‌های کم ارتفاع قدیمی.
- ۲ - سرزمین‌های پهناور و پست جلگه‌ای در شمال و جنوب آسیا؛
- ۳ - سرزمین‌های دارای کوه‌های آتش‌فشانی.

شکل ۵ - رشته کوه‌های هیمالیا

نقشه‌ی روبه‌رو، قاره‌های جهان را نشان می‌دهد. آیا می‌دانید کدام قاره پهناورترین قاره‌ی جهان است؟
 وسعت قاره‌ی آسیا تقریباً $\frac{1}{3}$ خشکی‌های جهان است.
 بلندترین کوه‌ها، پست‌ترین نقاط و پهناورترین جلگه‌های زمین در آسیا واقع شده‌اند.
 بیش از نیمی از جمعیت کره‌ی زمین در قاره‌ی آسیا زندگی می‌کنند. هم‌چنین، پرجمعیت‌ترین کشورهای جهان در این قاره قرار دارند.

موقعیت جغرافیایی

با توجه به شکل ۶ بگویید قاره‌ی آسیا از سه طرف به کدام اقیانوس‌ها محدود می‌شود؟
 قاره‌ی آسیا از طریق تنگه‌ی برینگ از آمریکای شمالی و از طریق کانال سوئز از آفریقا جدا می‌شود. علاوه بر این، کوه‌های اورال مرز بین دو قاره‌ی آسیا و اروپا را تعیین می‌کند.

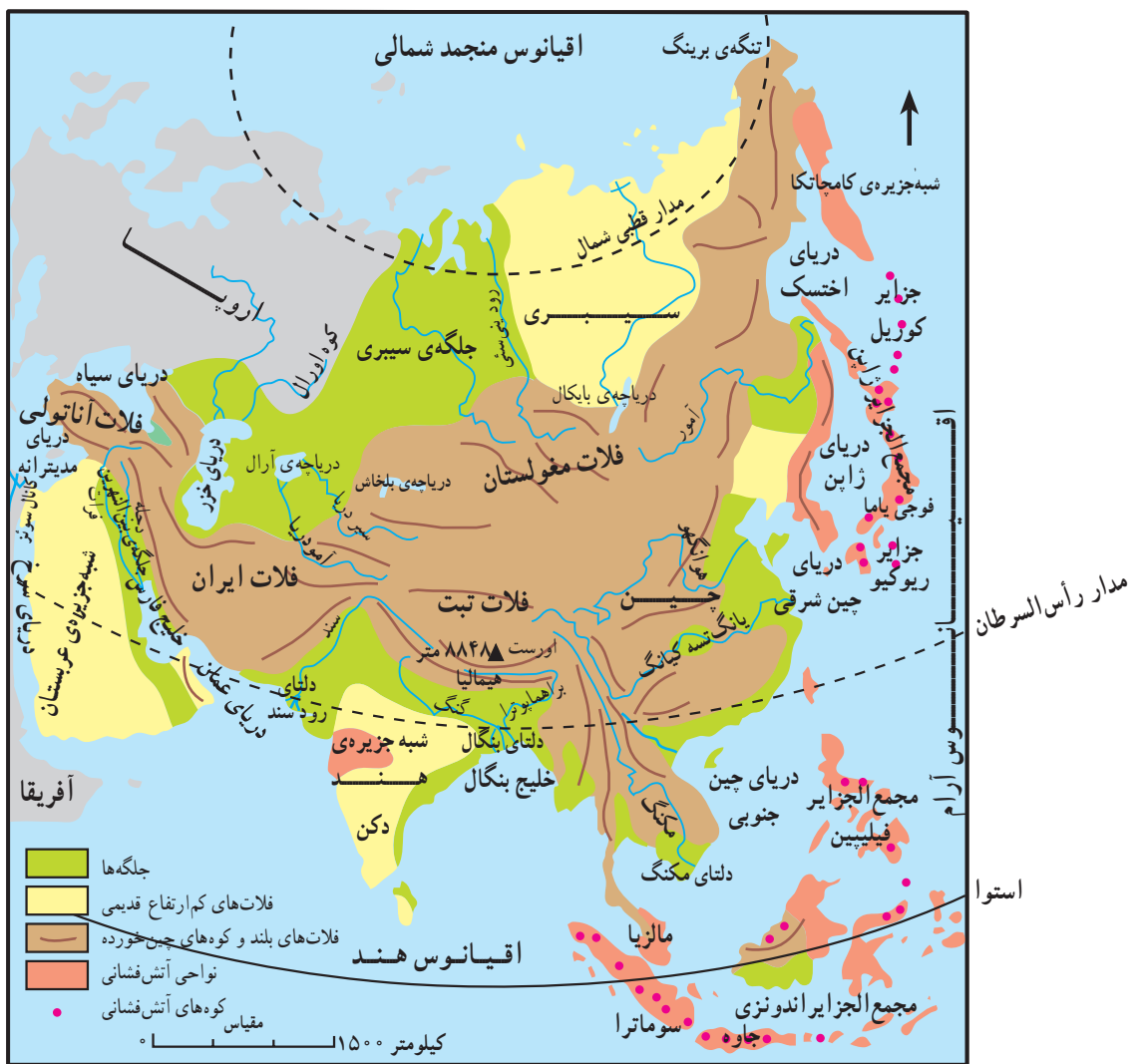
فعالیت

* در شکل ۶ دقت کنید و به سؤال‌های زیر پاسخ دهید:
 ۱ - قاره‌ی آسیا از سمت جنوب به اقیانوس ..... و از سمت مشرق به اقیانوس ..... و از سمت شمال به اقیانوس ..... محدود می‌شود.
 ۲ - چهار فلات بی‌دری آسیا از غرب به شرق عبارت‌اند از:

→ → → تبت →

۳ - بلندترین رشته کوه آسیا چه نام دارد؟ نام بلندترین قله‌ی آن چیست؟

شکل ۶ - نقشه‌ی تاهمواری‌های آسیا

فعالیت

* در نقشه‌ی بالا دقت کنید و به سؤال‌های زیر پاسخ دهید :

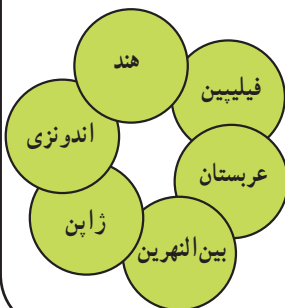
- ۱ - کدام جلگه، فلاد ایران را به شبه جزیره‌ی عربستان متصل می‌کند؟
- ۲ - در مغرب جلگه‌ی سیبری، کوه ..... و در مشرق آن، رود ..... قرار دارد.
- ۳ - رودهای مهم هند از کدام رشته کوه سرچشمه می‌گیرند؟ به کجا می‌ریزند؟
- ۴ - رودهای مهم چین را نام ببرید.

۵ - با توجه به نقشه‌ی بالا و اسم‌های داخل دایره‌های روبه‌رو، جاهای خالی را پر کنید :

* نام یک جلگه‌ی مهم آسیا : .....

* نام سه مجمع‌الجزایر آتش‌فشانی آسیا : ....., ..., ...

* نام دو شبه جزیره‌ی بزرگ آسیا : ....., ...

آسیا قاره‌ی فلات‌های بلند و جلگه‌های پهناور

ا بریشم که در گذشته‌های دور، کشور چین را از طریق ایران به کشورهای اروپایی پیوند می‌داد از این گذرگاه‌ها عبور می‌کرده است.

در درس گذشته خواندید که ناهمواری‌های آسیا را می‌توان به سه بخش تقسیم کرد. این درس، شما را با هر یک از این بخش‌ها بیشتر آشنا می‌کند.

۲- سرزمین‌های پهناور و پست جلگه‌ای در شمال و جنوب آسیا

به شکل ۶ نگاه کرده و فلات کم‌ارتفاع سیبری و جلگه‌ی سیبری را پیدا کنید؟ جلگه‌ی سیبری بین کدام رود و کدام رشته کوه قرار دارد؟

همان طور که می‌دانید، بین رشته‌کوه‌ها معمولاً رودهای بزرگی جریان دارند که آبرفت‌های زیادی را از کوه‌ها می‌کنند و با خود حمل می‌کنند. این آبرفت‌ها در مسیر یا در دهانه‌ی خود ته‌نشین و بر روی هم انباشته می‌شوند و با گذشت زمان، جلگه‌هایی را پدید می‌آورند؛ مثلاً، جلگه‌ی بین‌النهرین در عراق از آبرفت رودهای دجله و فرات به وجود آمده است. دو رود بزرگ گنگ و سند نیز که از کوه‌های هیمالیا سرچشمه می‌گیرند، جلگه‌های حاصلخیز

۱- فلات‌های بلند و کوه‌های با ارتفاع زیاد

نقشه‌ی درس قبل را به خاطر بیاورید. از غرب به شرق آسیا، چهار فلات بی‌دری قرار دارد. آیا نام آن‌ها را به یاد دارید؟ بلندترین آن‌ها چه نام دارد؟

در حاشیه‌ی همه‌ی این فلات‌ها، رشته کوه‌هایی وجود دارند. در جنوب فلات تبت، رشته کوه‌های بسیار بلند هیمالیا، همچون دیواری عظیم، قرار دارند. بلندترین قله‌ی این رشته کوه اورست است که با ارتفاع ۸۸۴۸ متر، بلندترین قله‌ی جهان به‌شمار می‌رود. آیا می‌دانید کوهنوردان ایرانی در سال‌های ۱۳۷۷ و ۱۳۸۴ موفق شدند به قله‌ی اورست صعود کنند؟

در میان این رشته کوه‌ها، گذرگاه‌ها و تنگه‌های طبیعی بسیاری وجود دارند. راه معروف بازرگانی موسوم به جاده‌ی

شکل ۸- جلگه‌ی گیلان

شکل ۷- کوه آتشفشانی فوجی یاما - ژاپن

گنگ و سند را به وجود آورده‌اند. در چین نیز رودها در به وجود آمدن جلگه‌های پهناور کناره‌ی دریا نقش مهمی دارند. سطح این جلگه‌ها چنان پست و هموار است که رودهای جاری در آن، هر چند یک بار جای بستر خود را تغییر می‌دهند.

به شکل ۹ نگاه کنید. رودها آبرفت‌ها را در دهانه‌ی خود، یعنی جایی که به دریا می‌ریزند، انباشته می‌کنند. از انباشته شدن آبرفت‌ها در دهانه‌ی رودها، دلتاهای پهناور (سرزمین‌های Δ مانند) به وجود می‌آید. با انباشته شدن دائمی آبرفت‌ها، دلتاها پیوسته توسعه می‌یابند، در آب دریا پیش می‌روند و جاهای مناسبی برای کشاورزی به وجود می‌آورند. وجود این دلتاها در زمین‌های بسیار هموار ممکن است خطر بروز سیلاب را افزایش دهد. آیا می‌دانید چرا؟

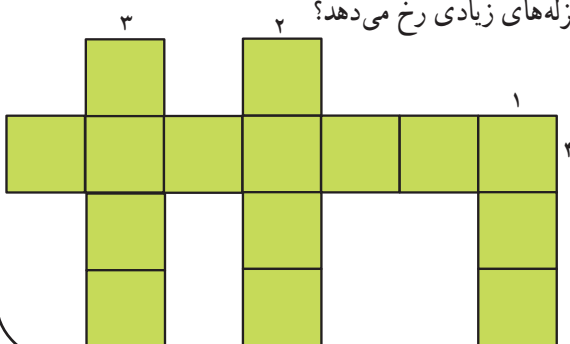
۳- سرزمین‌های دارای کوه آتش‌فشان

در مشرق و جنوب شرقی آسیا به ویژه در کناره‌های اقیانوس آرام، مجمع‌الجزایر بسیاری وجود دارد. به دلیل ناآرام بودن پوسته‌ی زمین، آتش‌فشان‌ها و زلزله‌های بسیاری رخ می‌دهد؛ برخی از این آتش‌فشان‌ها جزایری را به وجود آورده‌اند. آیا می‌توانید با مراجعه به شکل ۶، چند جزیره‌ی آتش‌فشانی را نام ببرید؟

شکل ۹ - دلتا در مصب رودها تشکیل می‌شود.

فعالیت

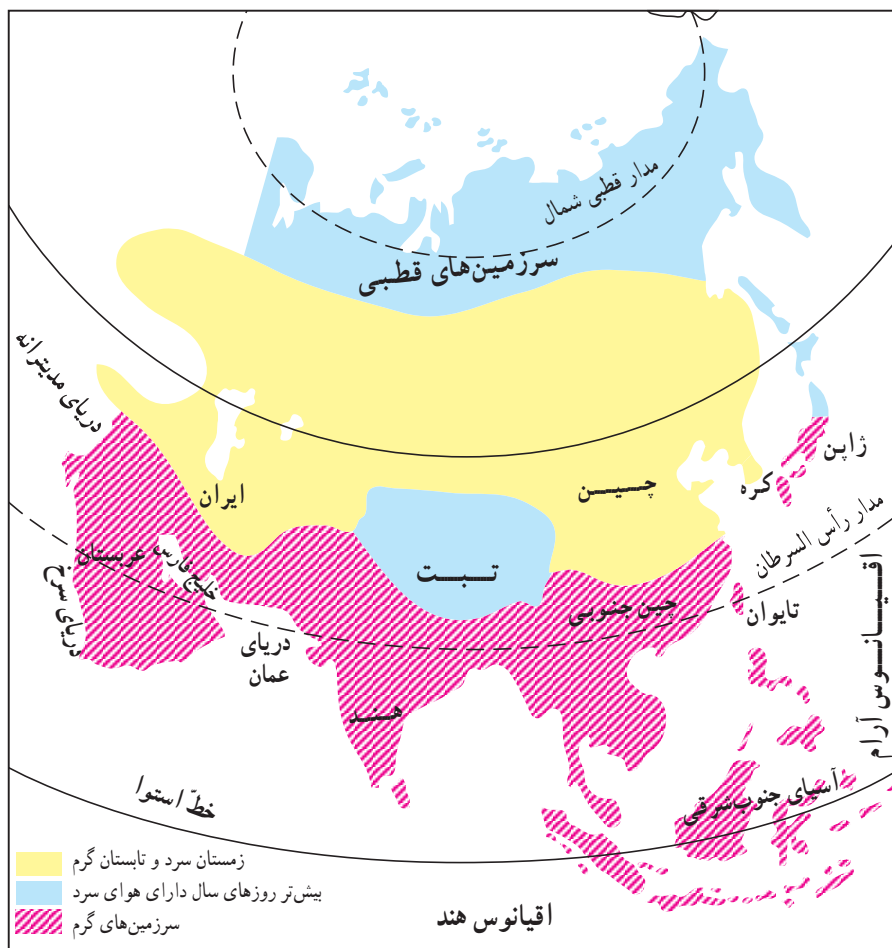
- ۱- دلتا چگونه به وجود می‌آید؟
- ۲- چرا دلتاها جای مناسبی برای کشاورزی اند؟
- ۳- با مراجعه به نقشه‌ی طبیعی ایران، یک دلتای مهم را در شمال کشورمان مشخص کنید؟ این دلتا از آبرفت‌های کدام رود به وجود آمده است؟
- ۴- چرا در مشرق و جنوب شرقی آسیا آتش‌فشان‌ها و زلزله‌های زیادی رخ می‌دهد؟

- * جدول روبه‌رو را کامل کنید.
- (۱) جلگه‌ای در کشور پاکستان
  - (۲) یکی از جزایر آتش‌فشانی اندونزی
  - (۳) اقیانوسی در شرق آسیا
  - (۴) یکی از جزایر آتش‌فشانی اندونزی

آب و هوای قاره‌ی آسیا چگونه است؟

می‌دانید که برای تعیین وضعیت آب و هوایی هر منطقه، باید میزان دما و بارش آن را در طول چندین سال اندازه‌گیری کنیم. آسیا قاره‌ای پهناور است که از قطب شمال تا مدار استوا امتداد یافته و دما و بارش در بخش‌های مختلف آن متفاوت است؛ از این رو، در این قاره آب و هواهای گوناگونی وجود دارد. اکنون با توجه به دو شکل ۱۰ و ۱۱، پراکندگی دما و بارش را در آسیا به طور جداگانه بررسی می‌کنیم.

فعالیت

- ۱- چرا هوای تبت، همانند نواحی قطبی و شمال آسیا، در بیش‌تر روزهای سال سرد است؟
- ۲- چرا هوای سرزمین‌های جنوبی آسیا در بیش‌تر روزهای سال گرم است؟

اتلس به طرف سیبری می‌وزند اما پیش از آن که به سیبری برسند، مقدار زیادی از باران خود را در اروپا فرو می‌ریزند؛ سپس با نزدیک شدن به سمت مشرق، به تدریج از مقدار باران آن‌ها کاسته می‌شود. ۳- بادهای باران‌آور مدیترانه‌ای بیش‌تر در فصل زمستان می‌وزند و همان‌طور که در نقشه می‌بینید، چندان به داخل قاره‌ی آسیا نفوذ نمی‌کنند. با مراجعه به شکل ۱۱ بگویید که بادهای باران‌آور مدیترانه‌ای بیش‌تر در کدام قسمت آسیا می‌وزند.

ب- آسیای خشک

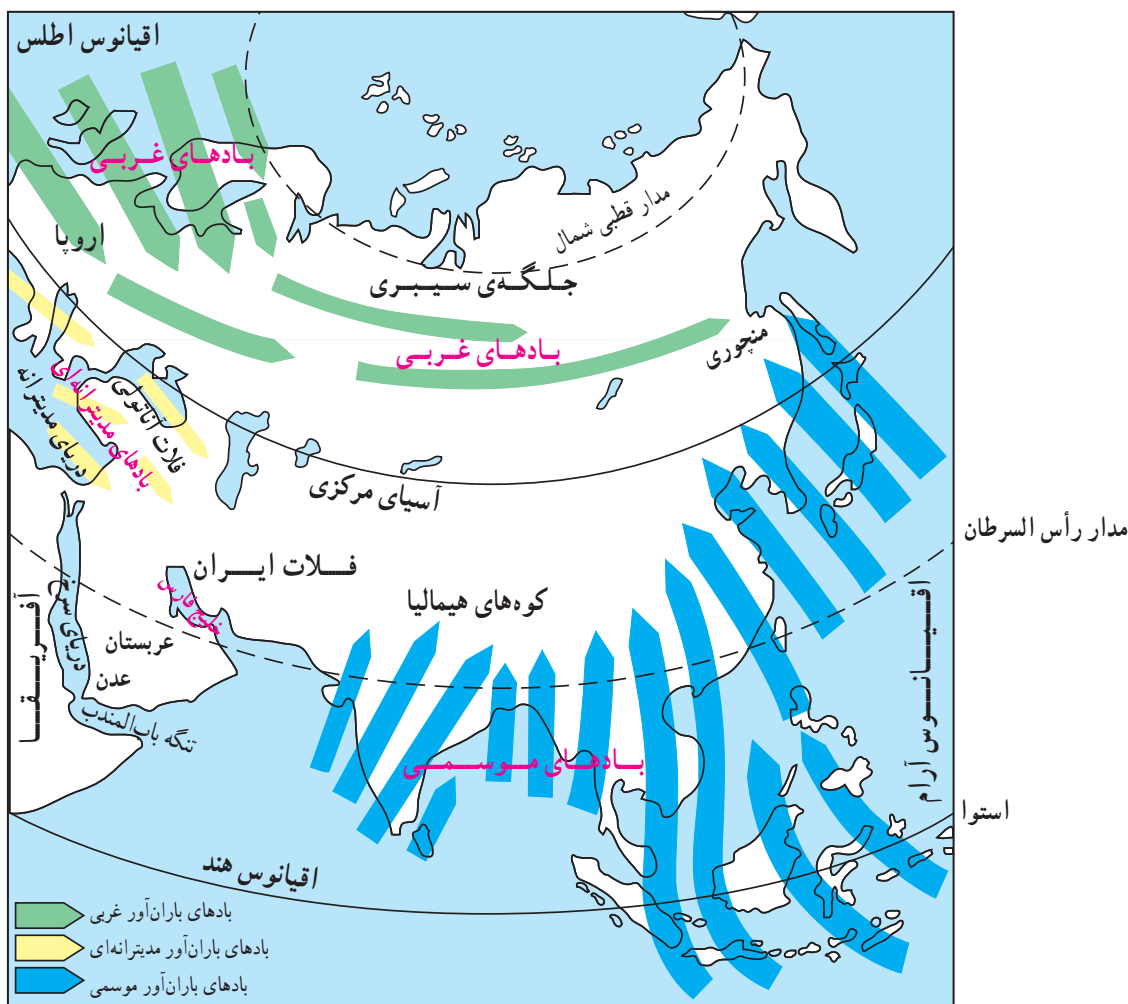
بیش‌تر آسیای مرکزی، بخشی از نواحی غربی و جنوب غربی آسیا شامل شبه‌جزیره‌ی عربستان، نواحی داخلی فلات آناتولی و فلات ایران از نواحی خشک آسیا محسوب می‌شوند. برخی از این سرزمین‌ها یا از دریا دورند یا کوه‌های بلند مانع ورود بادهای مرطوب به داخل آن‌ها می‌شود.

تاکنون با مناطق مختلف آسیا از نظر وضعیت دما آشنا شده‌اید، حال به پراکندگی بارش در این قاره توجه کنید. آسیا در تمام بخش‌ها، بارش و رطوبت یکسانی ندارد بلکه برخی نواحی آن خشک و برخی مرطوب‌اند. آیا می‌دانید رطوبت این مناطق از کجا می‌آید؟ رطوبت از سمت دریاها و اقیانوس‌های مجاور می‌آید و سپس به وسیله‌ی باد به خشکی‌ها و قاره‌ها منتقل می‌شود. آسیا از نظر میزان بارش به دو قسمت، آسیای مرطوب و آسیای خشک، تقسیم شده است.

الف- آسیای مرطوب

به طور کلی، سه نوع باد موجب انتقال رطوبت به سرزمین‌های داخل قاره‌ی آسیا می‌شود:

- ۱- بادهای موسمی در فصل تابستان که از شرق و جنوب شرقی آسیا می‌وزد و باران فراوان به همراه می‌آورد.
- ۲- بادهای باران‌آور غربی در فصل زمستان که از اقیانوس

شکل ۱۱- نقشه‌ی بادهای باران‌آور آسیا

شکل ۱۲- باران‌های شدید موسمی و سیل در بنگلادش

اثرات بادهای موسمی

همان طور که خواندید، در سرزمین‌های شرق و جنوب شرقی آسیا در فصل تابستان باران‌آور موسمی می‌وزند. در این نواحی، فعالیت‌های کشاورزی به ریزش این باران‌ها بستگی دارد. همه ساله با ریزش باران‌های موسمی در تابستان، عده‌ی زیادی از مردم به روستاها و نواحی کشاورزی مهاجرت کرده و در فعالیت‌های کشاورزی، به خصوص در کشت برنج شرکت می‌کنند.

اگر باران‌های موسمی به موقع نبارند یا میزان آن‌ها کم‌تر شود، از تولید محصولات کشاورزی کم می‌شود و کشاورزان خسارت می‌بینند و به عکس، ریزش شدید باران‌های موسمی گاهی موجب به راه افتادن سیل و طغیان رودها در این نواحی می‌شود.

فعالیت

فصل وزش	مبدأ وزش	نام باد
		بادهای موسمی
	اقیانوس اطلس	
زمستان		

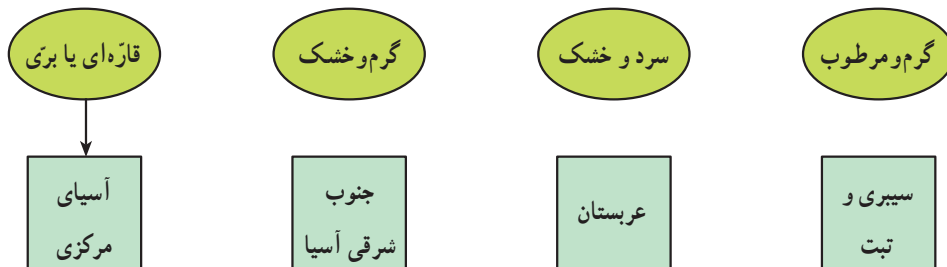
۱- در جدول روبه‌رو، مشخصات بادهای باران‌آور آسیا را بنویسید (از شکل ۱۱ استفاده کنید).

۲- دو عامل مهم در پیدایش آب و هوای خشک در آسیا را نام

بیرید.

۳- با توجه به نقشه‌ی پراکندگی باران در آسیا و نقشه‌ی طبقه‌بندی دما در آسیا، نوع آب و هوای هر یک از نواحی زیر را

مشخص کنید.

۴- وزش بادهای موسمی چه اثراتی دارد؟

اثر مثبت: .....

اثر منفی: .....

آسیای سبز کجاست؟ آسیای خشک کجاست؟

 <p>جنگل‌های مخروطی (تابگا) این جنگل‌ها دارای درختانی‌اند که در سرما زیاد قادر به زندگی‌اند؛ مانند: سرو، کاج و سوزنی‌برگان.</p>	 <p>جنگل‌های پهن برگ این جنگل‌ها دارای درختان پهن برگ‌اند که بیشتر در نواحی معتدله می‌رویند؛ مانند: بلوط، سپیدار و ...</p>	 <p>جنگل‌های انبوه گرمسیری (استوایی) این جنگل‌ها در نواحی‌ای که در تمامی روزهای سال گرما و رطوبت دارند، می‌رویند و برای حیات وحش بسیار غنی‌اند.</p>
 <p>توندر در مجاورت مدار قطبی، زمین‌ها به شدت یخ زده‌اند. در تابستان که برف‌های سطحی کمی ذوب می‌شود، خز و گل‌سنگ و گیاهان کوتاه قد می‌روید.</p>	 <p>چمنزار چمنزار شامل علف‌های کوتاه قد و بوته‌هایی است که هم در کشورهای سردسیر و هم در کشورهای گرمسیر وجود دارند.</p>	 <p>استپ بیابانی بیابان‌ها خشک‌ترین نواحی دنیا هستند. در برخی از آن‌ها استپ یا گیاهان خاردار با فاصله از هم رویده‌اند.</p>

راهنما:

شکل ۱۳- انواع پوشش گیاهی در آسیا

در درس قبل خواندید که در آسیا چند نوع آب و هوا وجود دارد؛ از این رو، پوشش‌های گیاهی مختلفی در این قاره متناسب با آب و هوا به وجود آمده است. اکنون راهنمای نقشه‌ی بالا را به دقت مطالعه کنید و به فعالیت‌ها - که در ادامه آمده است - پاسخ دهید.

فعالیت

شکل ۱۴ - چشم اندازی از بیابان مرکزی ایران

شکل ۱۵ - چشم اندازی از آسیای سبز

۱- اگر از شمال آسیا به سمت جنوب حرکت کنیم، چه نوع پوشش‌های گیاهی را مشاهده خواهیم کرد؟ نام ببرید.
۲- هر یک از ویژگی‌های زیر مربوط به کدام نوع پوشش گیاهی است؟

تایگا استپ توندرا جنگل‌های پهن‌برگ

* جنگل‌های مخروطی سرو و کاج:.....

* خزه و گل‌سنگ:.....

* گیاهان خاردار که با فاصله از هم رویده‌اند:.....

* درختانی چون بلوط و سپیدار:.....

۳- در مجاورت اقیانوس منجمد شمالی، سیبری و استوا

چه نوع پوشش گیاهی وجود دارد؟

۴- نوشته‌ی زیر درباره‌ی دو ناحیه‌ی وسیع از آسیاست

که از نظر پوشش گیاهی با هم تفاوت زیادی دارند. با توجه به نقشه‌ی پوشش گیاهی و آن‌چه درباره‌ی آب و هوای این نواحی در درس‌های گذشته خوانده‌اید، متن زیر را کامل کنید.

آسیای سبز

در جنوب شرقی و جنوب آسیا، جنگل‌های انبوه گرمسیری

رویده است؛ زیرا، این نواحی.....

.....

آسیای خشک

در جنوب غربی و مرکز آسیا، بیابان‌های وسیعی مانند

بیابان عربستان، بیابان ایران،.....

.....

بیش‌تر بدانیم

بیرهای بنگال بسیار کمیاب‌اند؛ از این رو، آن‌ها را در مناطق حفاظت شده نگهداری می‌کنند.

بیش‌تر بدانیم

در منطقه‌ی هیمالیا، مردم به کار کشاورزی مشغول‌اند. آن‌ها برای سوخت مورد نیاز خود از چوب استفاده می‌کنند. تخریب جنگل‌ها، چرای بیش از حد دام‌ها و روش‌های نامناسب کشاورزی باعث شده است که بیش‌تر خاک‌ها در کشور نپال و شمال هند فرسایش یابند و خاک قابلیت جذب و نگهداری آب را از دست بدهد.

این مسئله باعث شده است که بردفغات وقوع سیل‌های عظیم در کشور فقیر بنگلادش، افزوده شود.

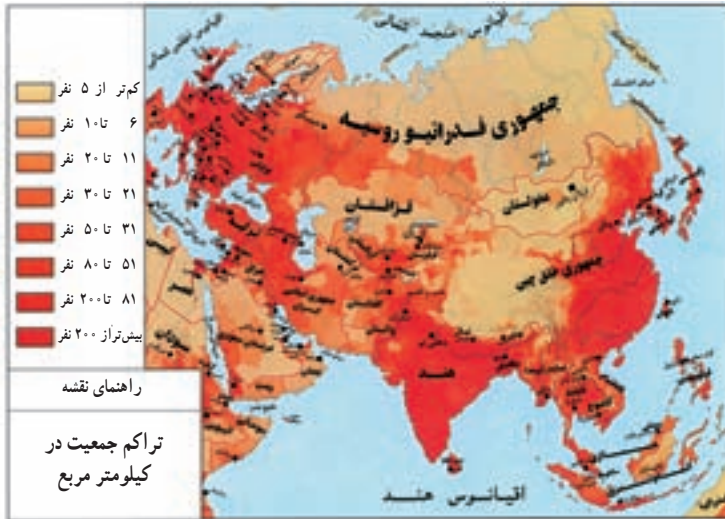

آیا قاره‌ی آسیا پرجمعیت‌ترین قاره‌ی جهان است؟

پراکندگی جمعیت

به نقشه‌ی پراکندگی جمعیت آسیا توجه کنید. آیا پراکندگی جمعیت در همه‌جای این قاره یکسان است؟ در کدام نواحی تراکم جمعیت کم‌تر است؟ در نواحی داخلی شبه‌جزیره‌ی عربستان، نواحی داخلی فلات ایران و نواحی مرکزی آسیا جمعیت کمی زندگی می‌کنند. آیا می‌دانید چرا؟ در نواحی مرتفع فلات تبت و هیمالیا، به دلیل سرمای طاقت‌فرسا، کم بودن زمین‌های کشاورزی و مشکلات حمل و نقل، تراکم جمعیت کم است.

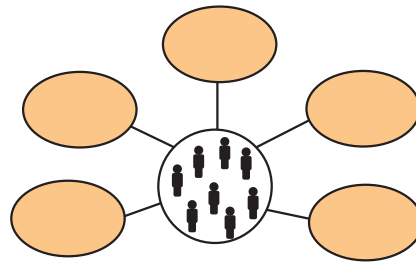
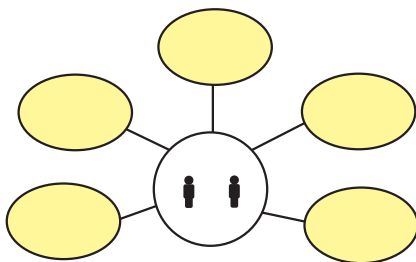
در مشرق و جنوب شرقی آسیا، تراکم جمعیت زیاد است؛ برای مثال، از حدود ۲۴۵ میلیون نفر جمعیت کشور اندونزی، حدود ۱۰۱ میلیون نفر در جزیره‌ی کوچک جاوه متمرکز شده‌اند. این جزیره متراکم‌ترین ناحیه‌ی کروی زمین از نظر جمعیت است.

شکل ۱۶- نقشه‌ی پراکندگی جمعیت در آسیا

فعالیت

- عوامل طبیعی مؤثر در پراکندگی جمعیت را در جای مناسب قرار دهید.
 خاک نامساعد - جلگه‌های پست و هموار - باران فراوان - باران کم - پوشش گیاهی فقیر - فلات‌ها و قله‌های بلند - آب و هوای گرم و مرطوب - آب و هوای سرد و خشک - پوشش گیاهی سرسبز - خاک آبرفتی.

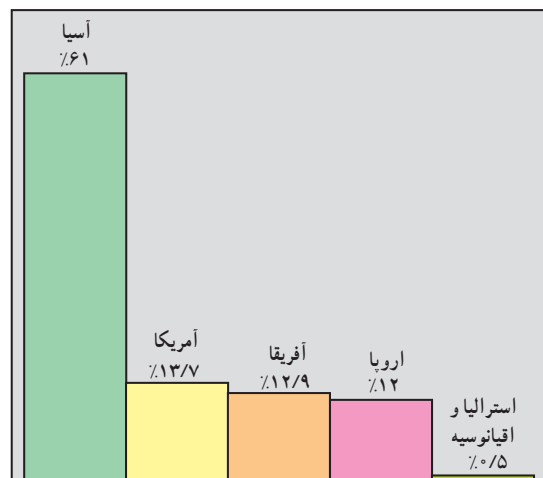
- با توجه به آنچه تا این‌جا درباره‌ی ویژگی‌های طبیعی آسیا خواندید، دلایل تراکم جمعیت را در مشرق و جنوب شرقی این قاره بیان کنید.

افزایش جمعیت و پیامدهای آن

جمعیت جهان به سرعت رو به افزایش است؛ زیرا تعداد افرادی که به دنیا می‌آیند، بسیار بیش از تعداد افرادی است که از دنیا می‌روند. سرشماری‌ها نشان می‌دهد که هم‌اکنون جمعیت جهان به بیش از ۶/۶ میلیارد نفر رسیده است. آیا می‌دانید سرشماری چیست؟ برای آگاهی از تعداد جمعیت یک ناحیه آن را سرشماری می‌کنند. اگر معلم از شما بخواهد که هر یک از شما وضعیت افراد خانواده‌ی خود را از نظر تعداد، جنسیت، میزان سواد، سن و... مطالعه کرده و نتیجه را به کلاس اعلام کنید، این عمل شما نوعی سرشماری است. در سرشماری یک کشور، دولت اطلاعاتی درباره‌ی جمعیت یک روستا، شهر، استان یا کشور گردآوری می‌کند. این اطلاعات به دولت کمک می‌کند تا برای نیازهای مختلف مردم و حل مشکلات آن‌ها برنامه‌ریزی کند.

به کسانی که جمعیت را سرشماری می‌کنند، آمارگیر می‌گویند. به نظر شما، چرا باید با آمارگیران همکاری کنیم و هنگام سرشماری، اطلاعات صحیحی را در اختیار آنان بگذاریم؟ در کشور ما، سرشماری هر ده سال یک‌بار صورت می‌گیرد. نخستین سرشماری در سال ۱۳۳۵ و آخرین سرشماری در سال ۱۳۸۵ انجام گرفته است. آیا می‌دانید سرشماری بعدی در چه سالی خواهد بود؟

● جمعیت در همه‌ی قاره‌های جهان به طور یکسان پراکنده نشده است. به نمودار زیر توجه کنید. پرجمعیت‌ترین قاره‌ی جهان کدام قاره است؟ از مقایسه‌ی جمعیت قاره‌ی آسیا با جمعیت سایر قاره‌ها چه نتیجه‌ای می‌گیرید؟

شکل ۱۷- مقایسه‌ی جمعیت قاره‌ی آسیا با سایر قاره‌ها

● چین و هند پرجمعیت‌ترین کشورهای جهان

کشورهای چین (با بیش از یک میلیارد و دویست و هشتاد میلیون نفر) و هند (با بیش از یک میلیارد نفر)، پرجمعیت‌ترین کشورهای جهان‌اند که در قاره‌ی آسیا واقع شده‌اند. جمعیت این دو کشور بر روی هم $\frac{1}{3}$ جمعیت جهان را تشکیل می‌دهد. این دو کشور با زیادی جمعیت مواجه‌اند. این امر مشکلات زیادی را برای مردم این کشورها به وجود آورده است. برای مثال، تأمین مخارج و تهیه‌ی مسکن برای خانواده‌ها بسیار دشوار است.

شکل ۱۸- انبوهی جمعیت در چین (شانگهای)

در برخی از شهرهای هند نظیر کلکته، مدرّس و دهلی هزاران نفر تمام عمر در کنار خیابان‌ها زندگی می‌کنند. جمعیت زیاد هند موجب شده است که این کشور مشکلاتی چون فقر، کمبود غذا

شکل ۱۹- در کلکته هزاران نفر تمامی عمر در کنار خیابان‌ها زندگی می‌کنند.

و سوء تغذیه، کمبود وسایل بهداشتی و درمانی، کمبود آب و سوء تغذیه، کمبود مسکن، مدرسه و ... داشته باشند. بچه برای یک خانواده کافی است؟ دولت هند امروزه به خانواده‌ها توصیه می‌کند که فقط دو بچه داشته باشند تا زندگی آن‌ها بهتر شود. به نظر شما، چه تعداد

فعالیت

بحث گروهی در کلاس

- ۱- کشورهای پرجمعیت قاره‌ی آسیا با چه مشکلاتی مواجه‌اند؟
- ۲- به نظر شما، اگر هم‌چنان بر جمعیت جهان افزوده شود، چه مشکلاتی به وجود می‌آید؟ برای جلوگیری از ایجاد این مشکلات، مردم جهان چه وظیفه‌ای دارند؟
- ۳- از سه کلمه‌ی «خوب، متوسط و ضعیف» برای توصیف وضعیت زندگی خانواده‌های زیر استفاده کنید.

_____	وضعیت زندگی	۴ نفر	* خانواده‌ی الف
_____	وضعیت زندگی	۱۱ نفر	* خانواده‌ی ب
_____	وضعیت زندگی	۵ نفر	* خانواده‌ی پ
_____	وضعیت زندگی	۹ نفر	* خانواده‌ی ت

نژاد، زبان و دین مردم آسیا چیست؟

نژاد

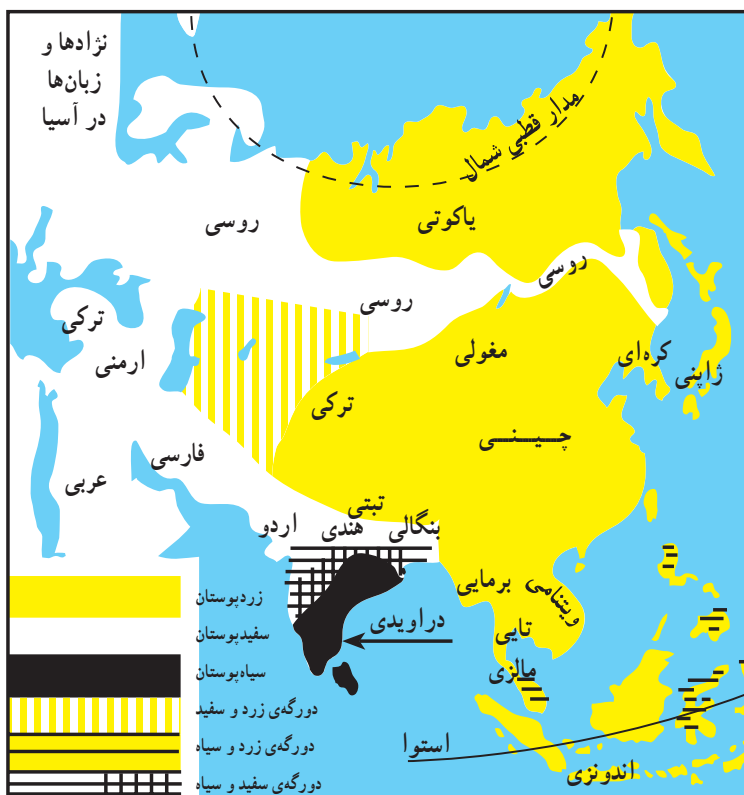
مردم آسیا از نژادهای مختلف اند و به زبانهای گوناگون صحبت می کنند. اکثر آسیایی ها از تیره های زرد پوست و بقیه، از تیره های سفید پوست و سیاه پوست اند. از ازدواج این تیره ها با یکدیگر، تیره های دورگه نیز به وجود آمده است. با استفاده از شکل ۲۱ می توانید نژادهای مختلف و سرزمین های محل سکونت هر نژاد را بشناسید.

زبان

مردم آسیا به صدها زبان و لهجه حرف می زنند. در شکل ۲۱، همه ی زبان های آسیا معرفی نشده اند ولی شما می توانید نام بعضی از زبان هایی را که تعداد زیادی از مردم به آن ها تکلم می کنند، بشناسید.

ادیان

آیا می دانید چه دین های بزرگی در جهان وجود دارد و نام هر یک چیست؟ کدام دین ها در قاره ی آسیا ظهور کرده اند؟ آسیا مهد ادیان بزرگ جهان است. برخی از این دین ها مانند دین یهود، مسیحیت و اسلام دین های الهی اند و در سراسر جهان انتشار

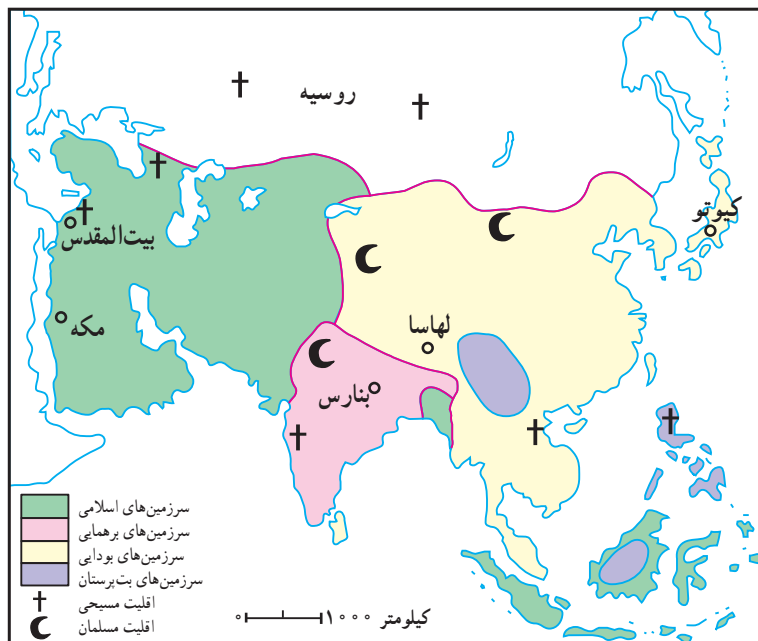
شکل ۲۱- نقشه ی پراکندگی نژادها و زبان ها در آسیا

شکل ۲۰- چهره ها در آسیا

بودایی در شرق دور (آسیای شرقی).
 مکه و مدینه شهرهای مقدس مسلمانان و بیت المقدس
 شهر مقدس مسلمانان، مسیحیان و یهودیان است. بیت المقدس
 بیش از نیم قرن است که توسط صهیونیست‌ها اشغال شده است.

یافته‌اند اما برخی دیگر مانند آیین‌های بودایی و برهمنی در خارج
 از قاره‌ی آسیا پیروان چندانی ندارند. ادیان بزرگ آسیا در پی‌ریزی
 تمدن‌های مختلف در این قاره نقش مهمی داشته‌اند. به نقشه توجه
 کنید. بعضی دین‌های بزرگ آسیا پیروان زیادی دارند؛ از جمله:
 ۱- دین اسلام در آسیای غربی، ۲- آیین برهمنی در هند و ۳- آیین

شکل ۲۳- قلمرو دین‌ها در آسیا

شکل ۲۲- خانه‌ی کعبه - مکه‌ی معظمه

شکل ۲۵- مدینه - شهر پیامبر اعظم (ص)

شکل ۲۴- بیت المقدس

فعالیت

- ۱- اکثریت مردم آسیا از چه نژادی‌اند؟
- ۲- شهرهای مقدس مسلمانان را نام ببرید.

مهم ترین ویژگی های اقتصادی قاره ی آسیا چیست؟

از روستاها به شهرها بیش تر می شود و عده ی زیادی کار کشاورزی را رها می کنند و در کارخانه ها و مراکز خدماتی شهرها مشغول به کار می شوند؛ از این رو، تعداد شهرهای پرجمعیت و چند میلیونی در حال افزایش است.

شکل ۲۷- نیروگاه بوشهر

● قاره ی آسیا از نظر معادن و منابع زیرزمینی به ویژه نفت، گاز و زغال سنگ بسیار غنی است. ژاپن مهم ترین کشور صنعتی آسیاست و پس از آن می توان کره ی جنوبی، چین و تایوان را نام برد. کالاهای صنعتی که در کارخانه های این کشورها تولید می شوند به سراسر جهان صادر می شوند. جمعیت زیادی از مردم این قاره در بخش کشاورزی فعالیت دارند و درآمد آن ها از این راه تأمین می شود؛ مثلاً، کشورهای جنوب شرقی آسیا تولیدکنندگان عمده ی برنج جهان اند.

کشاورزی در آسیا با چه مشکلاتی روبه روست؟

● همان طور که می دانید، رشد جمعیت در کشورهای شرق و جنوب شرق و منطقه ی خاورمیانه بسیار زیاد است؛ بنابراین، نیاز به مواد غذایی در آسیا روز به روز بیش تر می شود؛ از این رو، کشورهای آسیایی می کوشند برای تأمین غذای مردم با به کارگیری شیوه های جدید و استفاده از ابزار و آلات صنعتی میزان تولیدات کشاورزی را بالا ببرند.

● تعداد جمعیت روستانشین در آسیا بیش تر از جمعیت شهرنشین است اما با صنعتی شدن کشورها، روز به روز مهاجرت

شکل ۲۸- نمایی از شهر تهران

شکل ۲۶- تاج محل در آگرای هند، یکی از جاذبه های جهانگردی آسیا

● آسیا دارای جاذبه‌های گردشگری فراوانی چون مراکز زیارتی، تفریحی و طبیعی است. هر ساله هزاران نفر، از جاذبه‌های جهانگردی کشورهای آسیایی دیدن می‌کنند. به نظر شما، جذب جهانگرد چه تأثیری در اقتصاد کشورها دارد؟ در این باره بحث کنید.

شکل ۳۰- بخشی از میدان نقش جهان اصفهان و مسجد شیخ لطف ...

● اغلب کشورهای آسیا با اقیانوس‌ها و دریاها ارتباط دارند، از این رو، بازرگانی و تجارت در بیش‌تر کشورهای آسیا از طریق حمل و نقل دریایی صورت می‌گیرد. ماهی‌گیری پیشرفته و صنعتی نیز در آسیا رونق دارد.

شکل ۲۹- رشد شهرها در آسیا، آسمان‌خراش‌های هنگ‌کنگ

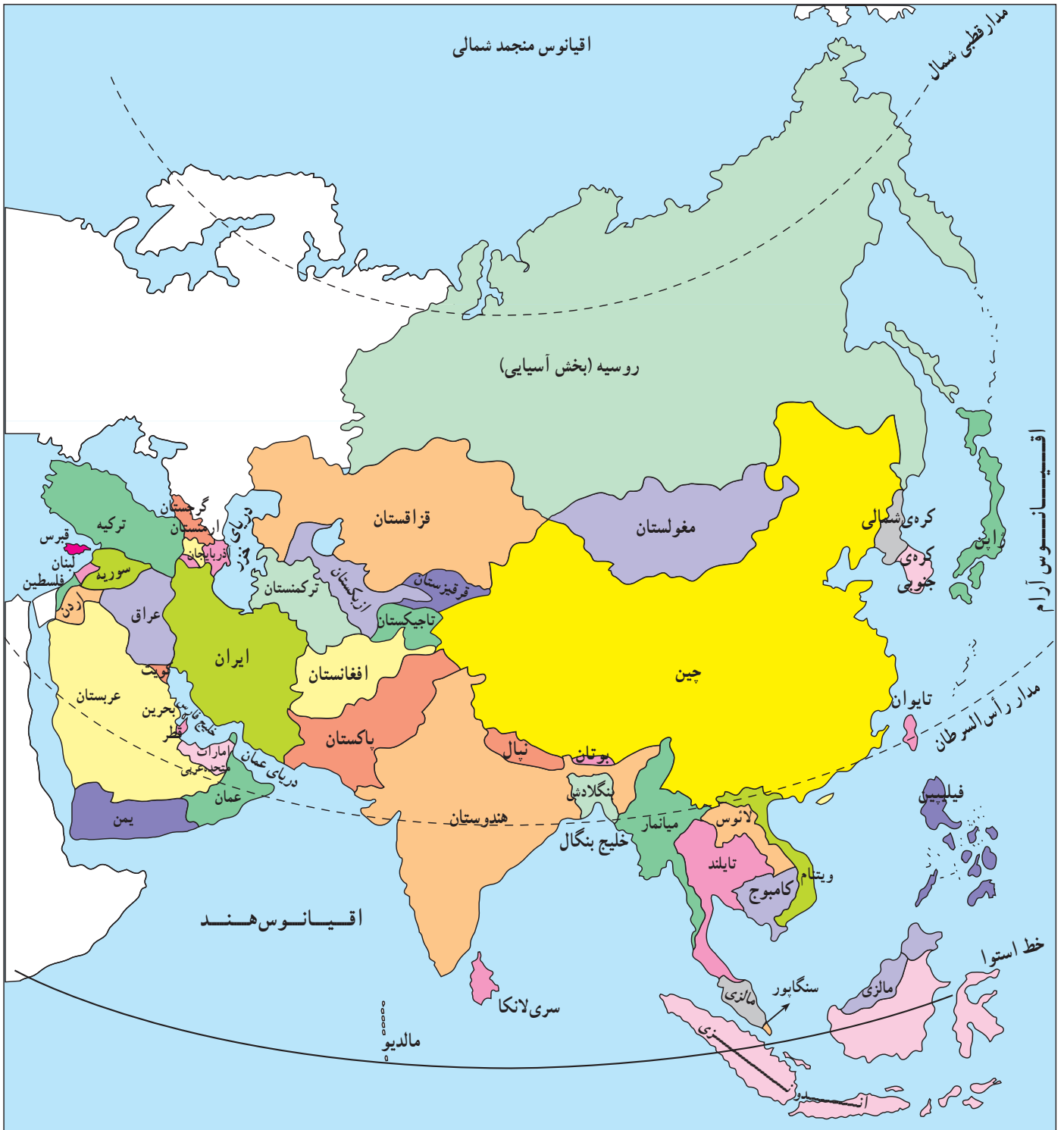
فعالیت

- ۱- با توجه به آن‌چه در سال گذشته آموخته‌اید، بگویید در کدام بخش از آسیا نفت به مقدار زیاد وجود دارد. آیا می‌توانید چند کشور تولیدکننده‌ی نفت را در قاره نام ببرید؟
  - ۲- مهم‌ترین کشورهای صنعتی آسیا کدام کشورها هستند؟
  - ۳- چرا تعداد شهرهای پرجمعیت در آسیا روزبه‌روز افزایش می‌یابد؟
  - ۴- آیا می‌توانید سه مورد از جاذبه‌های جهانگردی آسیا را نام ببرید؟
  - ۵- بر روی نقشه‌ی سیاسی آسیا، کشورهای چین، هند، عربستان، ژاپن، ترکیه، یمن، افغانستان و قزاقستان را پیدا کرده و با علامت * مشخص کنید.
- کشورهای جنوب غربی آسیا - از جمله ایران - که دارای منابع زیاد نفت‌اند، نفت خود را صادر کرده و از پولی که به دست می‌آورند، نیازهای خود را با واردات گندم، برنج و محصولات غذایی یا کالاهای صنعتی تأمین می‌کنند. همان‌طور که می‌دانید، نفت در سال‌های آینده تمام خواهد شد. در این صورت، به نظر شما این کشورها با چه مشکلاتی روبه‌رو خواهند شد؟ برای این‌که این مشکلات پیش نیاید، چه اقداماتی باید انجام شود؟ به طور گروهی در این باره بحث کنید.

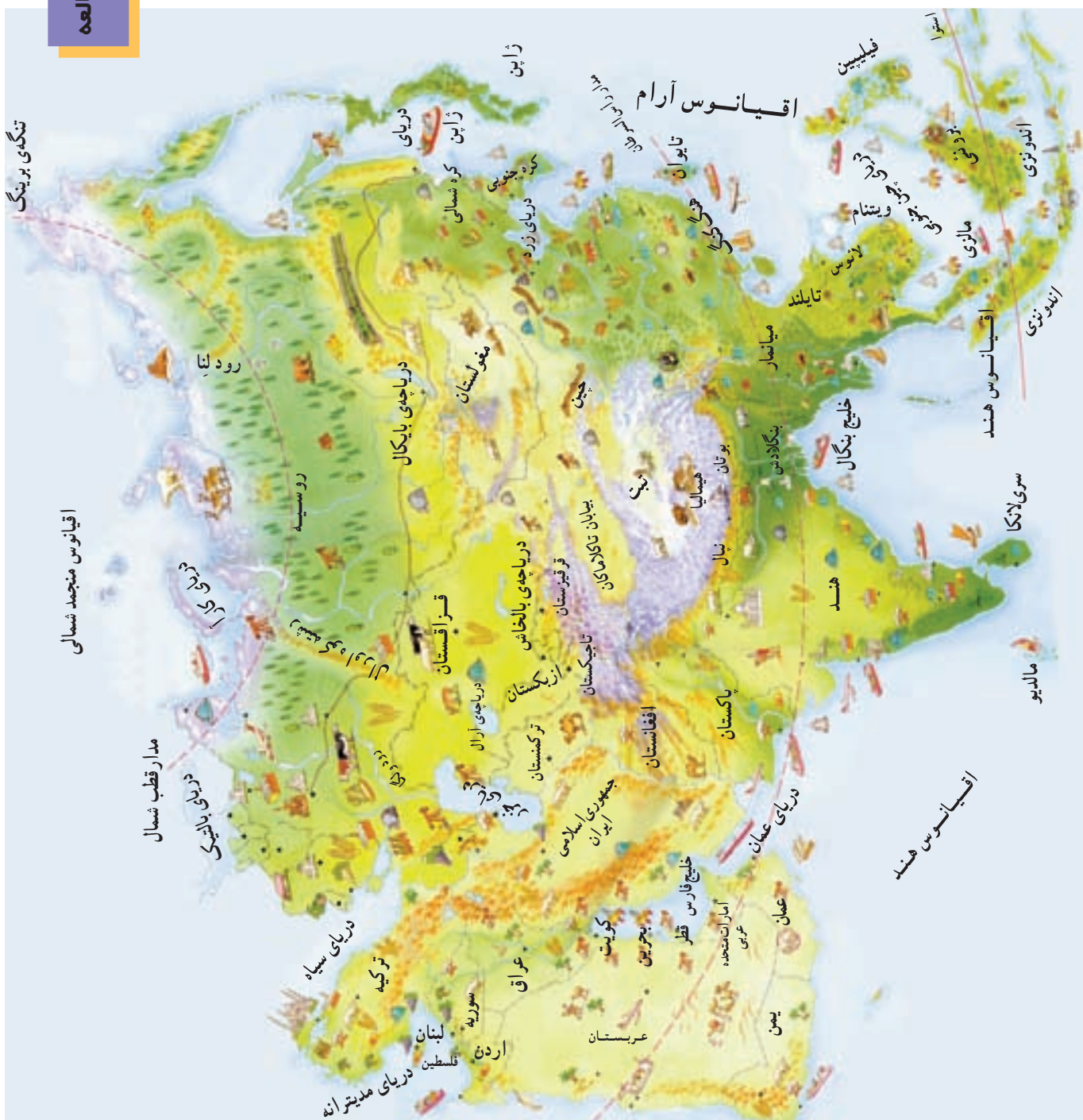
* تحقیق: با راهنمایی دبیر خود و به‌طور گروهی، درباره‌ی یکی از کشورها یا یکی از موضوعات و مسائل جغرافیایی قاره‌ی آسیا تحقیق کرده و نتیجه را به صورت خلاصه‌نویسی، گزارش یا روزنامه‌ی دیواری ارائه کنید.

چند موضوع پیشنهادی: سیل در بنگلادش، کشت برنج در شرق آسیا، شهر مکه، جمعیت چین، نقش نفت در کشورهای خاورمیانه، فلسطین اشغالی، صنعت ژاپن و گردشگری در ایران.

شکل ۳۱- نقشه‌ی سیاسی قاره‌ی آسیا

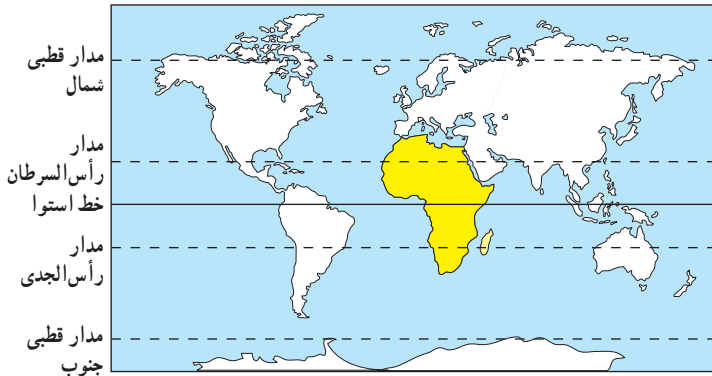

شکل ۳۲- نقشه‌ی مصور اقتصادی آسیا

راهنما

	توتون		چغندر		معدن		گندم		چاه نفت		زیتون
	ماهگیری		نخل		معدن زغال سنگ		ذرت		استخراج نفت از کف دریا		کارخانه
	مرکبات		گوسفند		گاو گوشتی		انگور		چوب		پنبه

آیا قاره‌ی آفریقا فلات وسیع و کم ارتفاعی است؟

شکل ۳۳- نقشه‌ی موقعیت جغرافیایی آفریقا

قاره‌ی آفریقا از نظر وسعت، سومین قاره‌ی بزرگ جهان در خشکی به‌شمار می‌آید. در این قاره، شکفت‌انگیزترین پدیده‌های طبیعی همچون وسیع‌ترین بیابان‌ها یعنی صحرای بزرگ آفریقا، جنگل‌های انبوه و انواع گوناگون جانوران و رودهای پرآب وجود دارد.

موقعیت جغرافیایی

به نقشه‌ی روبه‌رو توجه کنید. قاره‌ی آفریقا بین کدام یک از اقیانوس‌ها قرار گرفته است؟ این قاره از کدام طرف به قاره‌های اروپا و آسیا متصل شده است؟ همان‌طور که می‌بینید، قاره‌ی آفریقا از سواحل دریای مدیترانه تا دماغه‌ی امیدنیک امتداد یافته است. آفریقا از طریق دریای مدیترانه از اروپا و از طریق دریای سرخ از آسیا جدا شده است اما این فاصله، هیچ‌گاه موجب جدایی مردم این سه قاره از یکدیگر نشده است.

ناهمواری‌های آفریقا

* آفریقا فلاتی وسیع و کم ارتفاع است: در آفریقا چین‌خوردگی‌ها و کوه‌های بلند کم‌تر دیده می‌شود. به نقشه‌ی ناهمواری‌های آفریقا (شکل ۳۶) دقت کنید. آیا می‌دانید تنها چین‌خوردگی مهم آفریقا در شمال غربی این قاره چه نام دارد؟ با توجه به شکل ۳۶، قله‌های مرتفع آفریقا، کلیمانجارو (۵۹۰۰ متر) و کنیا (۵۲۰۰ متر)، را نام ببرید.

* آفریقا سرزمین گسسته‌ها و شکستگی‌ها: در شرق آفریقا، دریاچه‌های زیادی وجود دارد که از مناظر زیبایی برخوردارند. علت تشکیل این دریاچه‌ها، اغلب فرونشستن زمین یا شکستگی‌های بزرگ در پوسته‌ی زمین بوده است. به این شکستگی‌های پوسته‌ی زمین گسل می‌گویند. گودال‌هایی که بر اثر

شکستگی‌ها پدیدار گشته است، از آب پر شده و دریاچه‌ها را به‌وجود آورده است. این شکستگی‌ها یا گسل‌ها هم‌چنین باعث به‌وجود آمدن آبشارها و تئداب‌های بسیار در آفریقا شده است.

شکل ۳۴- آبشاری در آفریقا

* کناره‌های بدون

بریدگی: به سواحل قاره‌ی آفریقا در شکل ۳۶ نگاه

کنید. این سواحل چه تفاوتی با سواحل قاره‌ی آسیا دارد؟ همان‌طور که می‌بینید، بیشتر سواحل و کناره‌های آفریقا صاف و بدون بریدگی (خلیج) است؛ از این رو، کناره‌های این قاره برای پهلو گرفتن کشتی‌ها و ساختن بندر چندان مناسب نیست.

* جلگه‌های آفریقا: رودهای نیل، کنگو، نیجر، اُرانژ

و زامبیز در مسیر خود به خصوص در جاهایی که به دریا می‌ریزند، آبرفت‌های گسترده، جلگه‌ها و دلتاهایی را ایجاد کرده‌اند.

۱- قسمتی از خشکی که به صورت نوار به داخل دریا پیش رفته باشد.

بیش‌تر بدانیم

شکل ۳۵

«صحرا» بزرگ‌ترین بیابان جهان است که $\frac{1}{3}$ آفریقا را دربر می‌گیرد. وسعت آن ۸/۵ میلیون کیلومتر مربع (تقریباً ۵ برابر وسعت ایران) است. درجه‌ی حرارت بیابان صحرا در هنگام روز و در سایه به ۵۷ درجه‌ی سانتی‌گراد می‌رسد و هنگام شب به زیر صفر کاهش می‌یابد. بلندترین تپه‌های ماسه‌ای جهان، در این بیابان وجود دارد که ارتفاع آن‌ها گاهی به ۴۳۰ متر می‌رسد.

شکل ۳۶- نقشه‌ی ناهمواری‌های آفریقا

شکل ۳۸- چشم اندازی از شهر قاهره و رود نیل، طولی ترین رود جهان

شکل ۳۷- بیابان در آفریقا

اقیانوس هند

شکل ۳۹- دلتای رودی در کنیا

بیش تر بدانیم

آبشار ویکتوریا که از فروریختن آب های رود زامبزی در محل یک گسل پدید آمده است، یکی از معروف ترین آبشارهای دنیاست. ذرات آب که تا مسافت زیاد پراکنده می شود، ابر و مه زیبایی ایجاد می کند.

فعالیت

۱- با توجه به راهنمای نوشته شده، نام پدیده‌های طبیعی را روی نقشه بنویسید.

راهنما:

- رودها
- رشته کوه شمال غربی آفریقا
- قله‌های بلند
- دریاچه
- بیابان‌های آفریقا

۲- اگر بخواهید با کشتی از آب‌های اقیانوس هند به بندر العیون در کنار اقیانوس اطلس سفر کنید و برای این سفر کوتاه‌ترین مسیر را انتخاب کنید، از کدام مسیرها و مکان‌ها باید بگذرید؟ نام ببرید.

۳- خط استوا از کجای آفریقا عبور می‌کند؟ نام مدارهای رأس‌السرطان و رأس‌الجدی را روی نقشه بنویسید.

۴- چرا کناره‌های آفریقا برای پهلو گرفتن کشتی‌ها و ساختن بندر چندان مناسب نیستند؟

۵- نام طول‌ترین رود جهان که در قاره‌ی آفریقا جریان دارد، چیست؟

آفریقای سبز کجاست؟ آفریقای خشک کجاست؟

ریزش باران بستگی دارد. انواع مهم پوشش گیاهی قاره‌ی آفریقا عبارت‌اند از:

* **جنگل‌های انبوه گرمسیری:** در مجاورت خط استوا و به‌ویژه حوضه‌ی رود کنگو، عواملی چون گرمای شدید و باران‌های فراوان، جنگل‌های انبوهی را به‌وجود آورده‌اند. در این منطقه، رشد گیاهان هرگز متوقف نمی‌شود. به این قسمت، **آفریقای سبز** می‌گویند.

* **ساوان:** هرچه از بخش جنگل‌های انبوه به طرف شمال یا جنوب پیش برویم، از میزان بارندگی کاسته می‌شود و به منطقه‌ای

● **آفریقا قاره‌ای گرم و بدون زمستان است.**

خواندید که خط استوا تقریباً از وسط قاره‌ی آفریقا می‌گذرد. چون خورشید در طول سال در مناطق استوایی و اطراف آن تا مدار رأس‌السرطان و رأس‌الجدی تقریباً عمود می‌تابد، به همین سبب، قاره‌ی آفریقا آب و هوایی گرم دارد و در بیش‌تر قسمت‌های آن زمستان دیده نمی‌شود.

* به شکل شماره‌ی ۴۰ توجه کنید. آیا مقدار ریزش

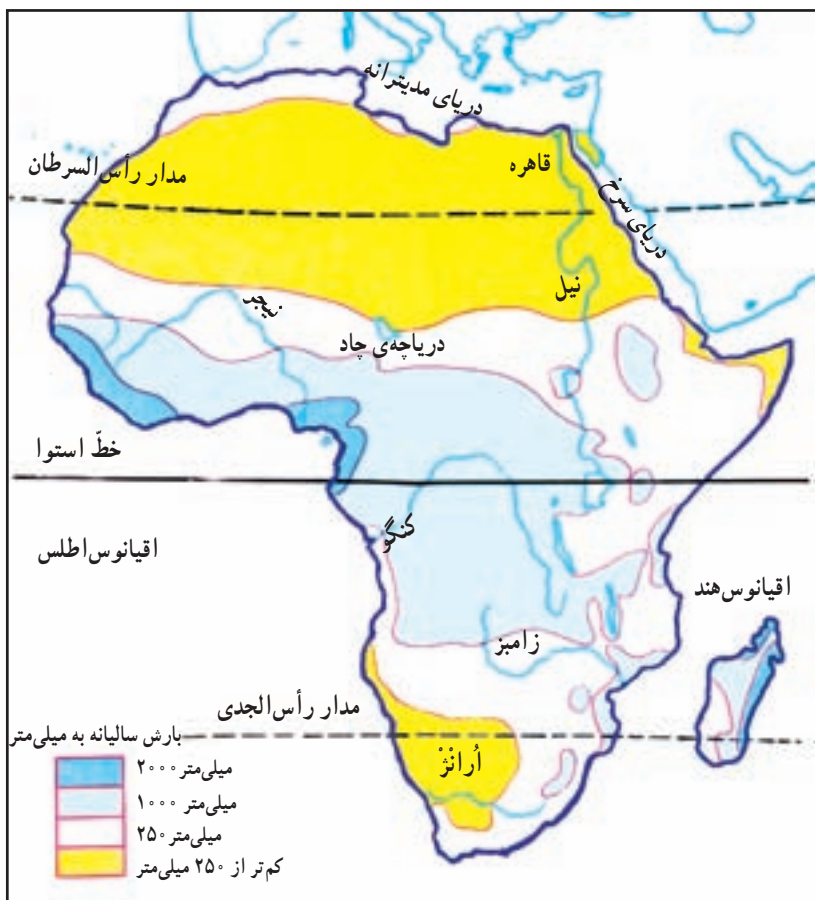
باران در همه جای آفریقا یکسان است؟

خط استوا و اطراف آن دارای آب و هوای گرم و مرطوب است. در این منطقه، باران فراوان می‌بارد اما هرچه از منطقه‌ی استوایی به سمت شمال یا جنوب آفریقا پیش برویم، از میزان رطوبت و باران کاسته شده و کم‌کم به آب و هوای گرم و خشک تبدیل می‌شود. این نوع آب و هوا در **صحرای بزرگ آفریقا** در شمال و در **بیابان کالاهاری** در جنوب دیده می‌شود.

* **شمال آفریقا** در مجاورت دریای مدیترانه و بخش‌هایی از جنوب آفریقا آب و هوای معتدل مدیترانه‌ای دارد. در کوهستان‌های بلند آفریقا نیز آب و هوای کوهستانی مشاهده می‌شود.

● پوشش گیاهی

پوشش گیاهی در آفریقا به ویژگی‌های آب و هوا و به‌خصوص میزان

شکل ۴۰- نقشه‌ی پراکندگی باران سالیانه در آفریقا

راهنما

جنگل‌های انبوه گرمسیری (حاره‌ای)
این جنگل‌ها در منطقه‌ی گرم و مرطوب رشد می‌کنند.

علفزارهای ساوان
علفزارهای بلند همراه با درختان پراکنده در منطقه‌ی گرمسیری؛ در این ناحیه، یک فصل بارانی و یک فصل خشک وجود دارد.

استپ بیابانی
بیابان‌ها خشک‌ترین نواحی دنیا هستند. در برخی از آن‌ها، استپ یا گیاهان خاردار با فاصله از هم رویده‌اند.

شکل ۴۱- نقشه‌ی انواع پوشش گیاهی آفریقا

تنومندی چون فیل، زرافه، گورخر آفریقایی، شیر و ببر زندگی می‌کنند. برای حفظ نسل این جانوران، مناطق بزرگ حفاظت شده‌ای احداث شده است که شکار در آن‌ها ممنوع است.

* استپ بیابانی: در شمال و جنوب ساوان، کمی ریزش

باران، باعث به وجود آمدن مناطق بیابانی شده است. بیابان‌ها در نیم کره‌ی شمالی وسعت بیش‌تری دارند و اغلب زمین‌ها خالی از پوشش گیاهی است. البته در حاشیه و بخشی از این بیابان‌ها استپ دیده می‌شود.

می‌رسیم که دارای دو فصل بارانی و خشک است. این منطقه، محلّ رویش علفزارهای بلند (ساوان) در آفریقا است. ساوان پوششی گیاهی از علف‌های بلند است که در بین آن‌ها درختچه‌های پراکنده دیده می‌شود.

علفزارهای ساوان در فصل پرباران خیلی سریع رشد می‌کنند و سرسبز می‌شوند و کشاورزی رواج می‌یابد ولی وقتی فصل بارندگی پایان می‌یابد، علفزارها خشک شده و درختان، سرسبزی خود را از دست می‌دهند.

در ساوان‌های آفریقا، حیوانات علف‌خوار و گوشت‌خوار

شکل ۴۲- منظره‌ای از پوشش گیاهی ساوان

بیش تر بدانیم

در آفریقای سبز رشد درختان به حدی است که گاهی ارتفاع آن‌ها تا ۵۰ متر می‌رسد. رشد گیاهان در طول سال متوقف نمی‌شود و برگ این گیاهان در خزان و زمستان نمی‌ریزد. رشد گیاهان بسیار زیاد است؛ در آفریقای سبز، شاخه‌ی نوعی از درختان چون به زمین می‌رسد، ریشه می‌گیرد و به درخت تازه‌ای تبدیل می‌شود. در زیر درختان بلند، درختان کوتاه‌تر و بوته‌زارهای پرپشت راه را برای رفتن به داخل جنگل مشکل کرده است. انواع حشرات، نوعی مگس به نام تِسه تِسه که موجب بیماری خواب می‌شود، پشه‌ها، میمون‌های بزرگ‌جثه، مارها و عنکبوت‌های بزرگ که به کمک تارهای خود پرندگان کوچک را شکار می‌کنند، در این منطقه زندگی می‌کنند.

در داخل این جنگل‌ها هنوز هم برخی اقوام بدوی شبیه انسان‌های اولیه – که بسیار دور از تمدن‌اند – به سر می‌برند.

فعالیت

- ۱- در نقشه‌ی روبه رو دقت کنید. یک گروه پژوهشگر قصد دارند درباره‌ی اوضاع جغرافیایی قاره‌ی آفریقا تحقیق کنند. آنان می‌خواهند از بندر ماتادی در کشور کنگو به بندر اسکندریه‌ی مصر در کناره‌ی دریای مدیترانه بروند. این گروه در مسیر خود به ترتیب با چه نوع آب و هوا، پوشش گیاهی و زندگی جانوری روبه‌رو خواهند شد؟ شرح دهید.
- ۲- چرا آفریقا قاره‌ای گرم است و زمستان ندارد؟
- ۳- پوشش‌های گیاهی زیر مربوط به کدام ناحیه است؟

استپ

جنگل‌های انبوه گرمسیری

ساوان

- ناحیه‌ای که در آن باران کم و تبخیر شدید است: .....
- حوضه‌ی رود کنگو در مجاورت استوا: .....
- ناحیه‌ای که دارای یک فصل بارانی و یک فصل خشک است: .....
- ۴- در مقابل عبارت صحیح، حرف «ص» و در مقابل عبارت غلط، حرف «غ» بگذارید:
  - * وسعت بیابان‌ها در شمال آفریقا بیش‌تر است. ( )
  - * در مجاورت استوا گرما شدید است و باران کم می‌بارد. ( )

از جمعیت، نژاد، زبان و دین مردم قاره‌ی آفریقا چه می‌دانید؟

شکل ۴۳- نقشه‌ی پراکندگی جمعیت در آفریقا

شکل ۴۴- خشک‌سالی‌های پی‌درپی یکی از مشکلات اصلی قاره‌ی آفریقا است.

جمعیت: به نمودار مقایسه‌ای جمعیت قاره‌ها در درس ششم، بار دیگر، نگاه کنید. قاره‌ی آفریقا چند درصد جمعیت جهان را در خود جای داده است؟ هر چند جمعیت آفریقا نسبت به وسعت آن کم است اما چون زاد و ولد در این قاره زیاد است، روز به روز بر تعداد جمعیت آن افزوده می‌شود. در طول سالیان دراز، عواملی چون وقوع جنگ‌های داخلی، عدم رعایت بهداشت، شیوع بیماری‌های مختلف، خشک‌سالی‌های پی‌درپی و کمبود مواد غذایی از افزایش جمعیت در این قاره جلوگیری کرده است.

به نقشه‌ی پراکندگی جمعیت در آفریقا توجه کنید. آیا جمعیت در همه جای آفریقا به طور یکسان پراکنده شده است؟ آیا بخش‌های وسیعی از آفریقا کم یا خالی از جمعیت است؟ کدام نواحی؟ نژاد: بیش‌تر مردم آفریقا از نژاد سیاه‌اند.

مردم شمال صحرای بزرگ آفریقا و بخش کوچکی از جنوب این قاره، سفیدپوست‌اند. زبان: مردم آفریقا، یا به زبان کشورهای که قبلاً تحت نفوذ و استعمار آنها بوده‌اند (زبان فرانسوی، زبان انگلیسی و...) یا به زبان‌های محلی‌شان، صحبت می‌کنند. ساکنان کشورهای شمال صحرای بزرگ آفریقا به زبان عربی حرف می‌زنند.

دین: بیش تر مردم کشورهای شمال آفریقا مسلمان اند (شکل ۴۶) و مردم سایر مناطق آفریقا اغلب به دین مسیح یا مذاهب ابتدایی اعتقاد دارند.

شکل ۴۵ - مسجدی در آفریقا

شکل ۴۶ - نقشه‌ی کشورهای مسلمان قاره‌ی آفریقا

فعالیت

- ۱- در گذشته چه عواملی از افزایش سریع جمعیت در قاره‌ی آفریقا جلوگیری می‌کرد؟
- ۲- تمرین با نقشه: با استفاده از نقشه‌ی پراکندگی جمعیت (شکل ۴۳)، نواحی پرجمعیت آفریقا را با علامت $\odot$ و نواحی کم جمعیت آن را با علامت $\circ$ مشخص کنید.
  - * حوضه‌ی رود کنگو ( ) * دره‌ی رود نیل ( ) * کناره‌های خلیج گینه ( )
  - * صحرای بزرگ آفریقا ( ) * کناره‌های شمال غربی ( ) * بیابان کالاهاری ( )
- ۳- چه عواملی موجب تراکم جمعیت در دلتای رود نیل و کمی جمعیت در صحرای آفریقا شده است؟ توضیح دهید.
- ۴- با استفاده از شکل ۴۶، چند کشور آفریقایی مسلمان را نام ببرید. کشورهای مسلمان آفریقا بیش تر در کدام بخش این قاره قرار دارند؟

* تحقیق: با راهنمایی دبیر خود و به‌طور گروهی درباره‌ی یکی از کشورهای آفریقا یا یکی از موضوعات و مسائل جغرافیایی این قاره تحقیق کنید و نتیجه را به‌صورت گزارش یا روزنامه‌ی دیواری به کلاس بیاورید.
چند موضوع پیشنهادی: رود نیل، صحرای بزرگ آفریقا، کانال سوئز، گرسنگی در آفریقا، صنعت در آفریقا و گردشگری در آفریقا.

چرا قاره‌ی آفریقا صادرکننده‌ی موادّ اولیه‌ی معدنی و کشاورزی است؟

امروزه همه‌ی کشورهای آفریقایی به استقلال رسیده و به عضویت سازمان ملل متحد درآمده‌اند. آن‌ها سعی می‌کنند موانع و مشکلات را حل کنند و شرایط زندگی کشور خود را بهتر کنند. گرچه هم‌اینک نیز برخی کشورهای غربی با توطئه، کودتا و جنگ داخلی و ایجاد اختلاف در بعضی از این کشورها منابع با ارزش آن‌ها را به ارزان‌ترین قیمت و با شیوه‌های جدید هم‌چنان به تاراج می‌برند. ● همان‌طور که خواندید، جمعیت آفریقا نسبت به وسعت آن کم است اما متأسفانه رشد جمعیت در این قاره بسیار سریع است و فقر و خشک‌سالی‌های پیایی، مشکلات زیادی، از جهت تأمین غذا، سوءتغذیه و گرسنگی برای مردم این قاره فراهم کرده است.

جاذبه‌های گردشگری

● اهرام مصر و آثار باستانی سایر کشورهای قدیمی، سواحل زیبای شمال آفریقا در کناره‌ی دریای مدیترانه، آداب و رسوم مردم و نیز پارک‌های ملی (وحش) معروفی که در آفریقا

شکل ۴۸- پارک ملی در آفریقا

وجود دارند، از جاذبه‌های جهانگردی این قاره‌اند که سالیانه عده‌ی زیادی از آن‌جا دیدن می‌کنند.

● قاره‌ی آفریقا منابع طبیعی زیادی دارد و از این نظر، قاره‌ای ثروتمند است. در این قاره معادن نفت، طلا، الماس و مس و نیز جنگل‌های عظیم فراوانی وجود دارد. اقتصاد و درآمد آفریقا بیش‌تر بر پایه‌ی کشاورزی و دامپروری استوار است. از نظر کشاورزی، محصولات استوایی گرمسیری چون قهوه، کاکائو و کائوچو در این قاره تولید می‌شود و در دره‌ی نیل نیز کشت پنبه رونق دارد. محصولات معدنی و کشاورزی این قاره، بیش‌تر به خارج از آفریقا صادر می‌شود؛ از این رو می‌توان گفت آفریقا

شکل ۴۷- لوله‌های نفت در آفریقا

بیش‌تر تأمین‌کننده‌ی موادّ اولیه برای کارخانه‌ها و مراکز صنعتی دیگر کشورهای جهان است، زیرا در آفریقا صنعت پیشرفت چندانی نکرده است.

● قاره‌ی آفریقا در گذشته تحت نفوذ و استعمار کشورهای اروپایی قرار داشت. آن‌ها با غارت منابع و ثروت‌های طبیعی و باارزشی چون طلا و الماس و نیز گسترش برده‌داری، مانع توسعه و پیشرفت این قاره شدند.

فعالیت

- ۱- در طول تاریخ چه عامل مهمی از پیشرفت و توسعه‌ی کشورهای آفریقایی جلوگیری کرده است؟
- ۲- به نقشه‌ی مصور اقتصادی در صفحه‌ی بعد توجه کنید و به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.
الف) معادن مهم قاره‌ی آفریقا را نام ببرید.
ب) چند نمونه از محصولات استوایی قاره‌ی آفریقا را نام ببرید.
پ) در اطراف دره‌ی نیل چه محصول مهمی به‌دست می‌آید؟
- ۳- به‌نظر شما، مهم‌ترین مشکلات قاره‌ی آفریقا چیست؟ به چند مورد اشاره کنید. به‌طور گروهی در این باره بحث کنید.

شکل ۴۹ - نقشه‌ی مصور اقتصادی آفریقا

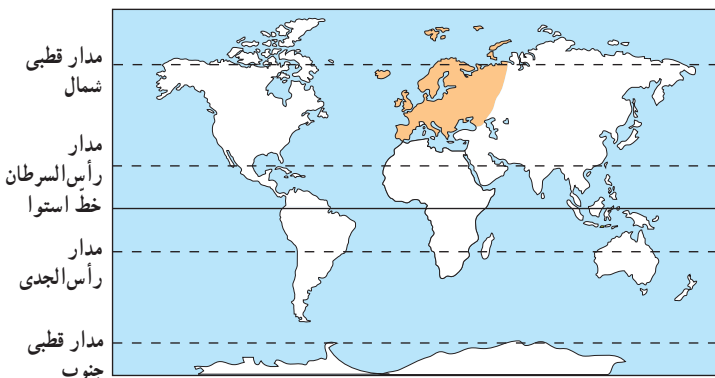
راهنما

	توتون		کاکائو		معدن		الماس		چاه نفت		زیتون
	ماهیگیری		نخل		معدن زغال‌سنگ		ذرت		بادام زمینی		کارخانه
	مرکبات		قهوه		نیشکر		انگور		چوب		پنبه

ناهمواری‌های قاره‌ی اروپا چگونه است؟

موقعیت جغرافیایی

شکل ۵۰- نقشه‌ی موقعیت جغرافیایی اروپا

این رودها سدهای بزرگی احداث شده است که از نیروی برق آن‌ها در صنعت و از آب آن‌ها در کشاورزی استفاده می‌شود. به منطقه‌ی جنوبی اروپا که در آن چین خوردگی‌ها و رشته کوه‌های بلند وجود دارد و آتش‌فشان و زمین‌لرزه نیز در آن اتفاق می‌افتد، **اروپای جوان** می‌گویند.

اروپا از کم‌وسعت‌ترین قاره‌های جهان است و در منطقه‌ی معتدل قرار گرفته است. آیا قاره‌ی اروپا از سایر خشکی‌ها جداست؟

قاره‌ی اروپا را می‌توان دنباله‌ی قاره‌ی پهناور و مرتفع آسیا دانست؛ از این رو، برخی از جغرافیدان‌ها دو قاره‌ی آسیا و اروپا را یک قاره دانسته و آن را اوراسیا گفته‌اند. با این حال، رشته کوه اورال یک مرز طبیعی است که این دو قاره را از یکدیگر جدا می‌کند.

به نقشه‌ی صفحه‌ی بعد دقت کنید. اروپا از اطراف به کدام دریاها و اقیانوس‌ها محدود می‌شود؟ به شکل ۵۱ نگاه کنید. در قاره‌ی اروپا سه شبه جزیره‌ی مهم وجود دارد. آیا می‌توانید آن‌ها را روی نقشه پیدا کنید و نام هر یک را بگویید؟

ناهمواری‌های اروپا

ناهمواری‌های اروپا به دو بخش تقسیم می‌شود:

* در مناطق شمالی اروپا، کوه‌ها از نظر زمین‌شناسی فرسوده و قدیمی‌اند، ارتفاع آن‌ها کم است و دارای قله‌های گنبدی شکل‌اند. در این مناطق، جلگه‌های پهناور و دریاچه‌های بسیاری وجود دارد. به این منطقه از اروپا که فرسایش، طی یک دوره‌ی بسیار طولانی، بلندی‌های آن را صاف کرده و ناهمواری‌های ملایم در آن به وجود آورده است، **اروپای پیر** می‌گویند.

* در جنوب اروپا چین خوردگی‌ها و رشته‌کوه‌های بلند دیده می‌شود. در این منطقه، قله‌ها نوک تیز و پوشیده از برف و یخ هستند. دامنه‌ی کوه‌ها اغلب دارای شیب تند است. رشته‌کوه‌های آلپ و پیرنه در این منطقه قرار دارند. در میان این کوهستان‌ها آبشارهای زیبای فراوان و رودهای پرآب وجود دارد. بر روی

شکل ۵۱- نقشه‌ی شبه‌جزایر اروپا

شکل ۵۲- نقشه‌ی طبیعی (ناهمواری‌ها) اروپا

شکل ۵۳- جلگه‌های پهناور و حاصلخیز در اروپا

رودهای اروپا

دانوب یکی از طولی‌ترین رودهای اروپاست که از چند کشور می‌گذرد. متأسفانه، فعالیت‌های صنعتی و قرار گرفتن کارخانه‌ها در مجاورت این رود سبب شده است که دانوب همانند برخی رودهای دیگر اروپا به شدت آلوده شود.

رودهایی که در اروپای شمالی جریان دارند، تقریباً در تمام طول سال منظم و پرآب‌اند اما رودهایی که در جنوب جریان دارند، در فصل‌های گرم سال میزان آبدهی آن‌ها کم می‌شود. از رودهای اروپا اغلب برای آبیاری زمین‌های کشاورزی و کشتیرانی استفاده می‌شود. این رودها در حمل و نقل داخلی قاره‌ی اروپا نیز اهمیت زیادی دارند. آیا می‌توانید مسیر رودهای دانوب، وُلگا، راین، دُن و الب را روی نقشه‌ی شماره‌ی ۵۲ نشان دهید؟

شکل ۵۵- ناهمواری‌های فرسوده و پیر اروپا

شکل ۵۴- رود الب در اروپا

شکل ۵۶- ناهمواری‌های جوان با قله‌های نوک‌تیز، آلپ

فعالیت

- ۱- منظور از اوراسیا چیست؟
- ۲- کدام ناهمواری به عنوان مرز طبیعی بین آسیا و اروپا در نظر گرفته شده است؟
- ۳- قاره‌ی اروپا از شمال، جنوب، مشرق و مغرب به کجا محدود می‌شود؟
- ۴- روی نقشه‌ی روبه‌رو:
  - * نام دو رشته کوه، یک اقیانوس و یک تنگه را که با علامت «؟» مشخص شده است، بنویسید.
  - * محلّ شبه‌جزیره‌ی اسکاندیناوی را روی نقشه مشخص کنید و نام آن را بنویسید.
- ۵- با استفاده از یک نقشه‌ی جهان‌نما مسیر رود دانوب را در اروپا دنبال کنید. این رود از کدام کشورها عبور می‌کند؟
- ۶- جدول را کامل کنید.

اروپای جوان	اروپای پیر	
		قلّه‌ها:
.....	گنبدی شکل و کم ارتفاع	درّه‌ها:
تنگ به شکل V	.....	دامنه‌ی کوه‌ها:
.....	کم شیب و ملایم	زمین لرزه و فعالیت‌های آتش‌فشانی:
.....	.....	

ورود فاضلاب
کارخانه‌های اطراف
رودها

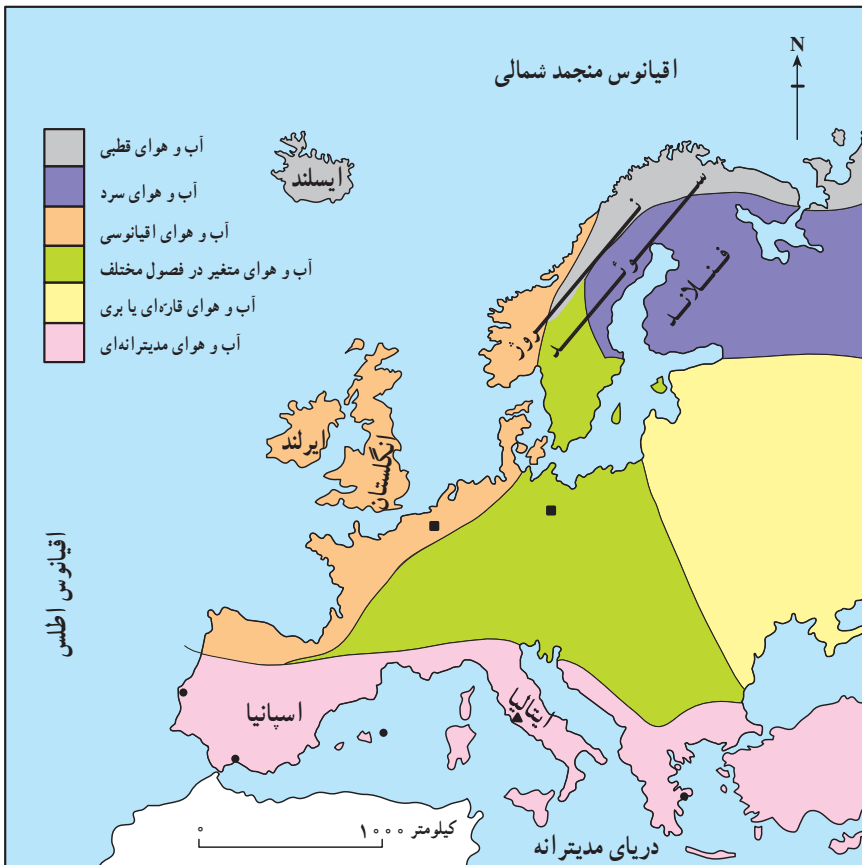
کود شیمیایی و سم مورد استفاده در
زمین‌های کشاورزی

- ۷- به شکل ۵۴ توجه کنید. چه عواملی ممکن است موجب آلودگی رود شود؟ به نظر شما، رودهای اروپا از چه راه‌هایی ممکن است آلوده شوند؟

چرا اروپا قاره‌ای سرسبز و بدون بیابان است؟

شکل ۵۷- نقشه‌ی انواع آب و هوای اروپا

بادها

- اروپای شمالی و مرکزی: این مناطق در معرض وزش بادهای غربی که از اقیانوس اطلس می‌وزد، قرار گرفته است. در زمستان‌ها نیز بادهای سرد قطبی به این مناطق می‌وزند.
- اروپای مدیترانه‌ای: این منطقه در معرض وزش بادهای سرد و بادهای گرم است. بادهای گرم و خشک از صحرای بزرگ آفریقا می‌وزد. این بادهای آن قدر گرم‌اند که گاهی دمای هوا را در سواحل اروپا به ۴۰ درجه‌ی سانتی‌گراد می‌رسانند که در نتیجه‌ی آن، به مزارع انگور و زیتون آسیب وارد می‌شود. بادهای سرد نیز در زمستان‌ها از کوهستان‌های آلپ برمی‌خیزند و این منطقه را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

آب و هوا

اروپا در منطقه‌ی معتدل کره‌ی زمین قرار دارد؛ به همین علت، بیابان‌های گرم و خشک، باران‌های سیل‌آسا و نواحی یخبسته‌ی وسیع در آن دیده نمی‌شود. به نقشه‌ی انواع آب و هوا در اروپا توجه کنید:

■ بخش کوچکی از شمال اسکاندیناوی و ایسلند آب و هوای قطبی دارد.

■ سوئد و فنلاند و شمال شرق اروپا آب و هوای سرد دارند. در این ناحیه، زمستان‌های سرد و طولانی با بارش سنگین برف همراه است. در این کشورها تابستانی کوتاه و خنک دارند.

■ مناطق مجاور اقیانوس اطلس،

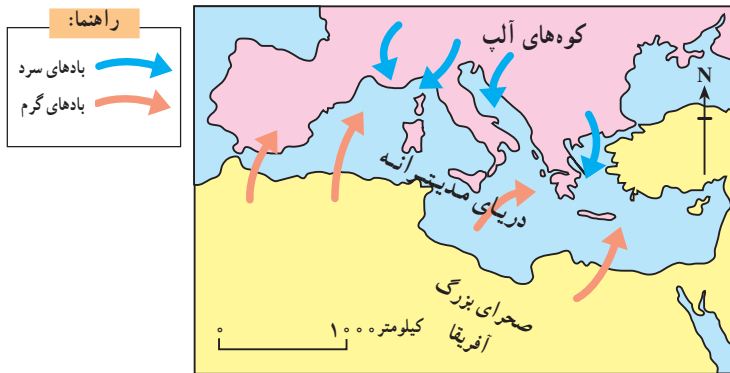
انگلستان و ایرلند، آب و هوای معتدل اقیانوسی دارند. این مناطق در زمستان به دلیل عبور جریان‌های دریایی آب گرم از سواحل آنها، آب و هوای معتدل دارند و در تابستان نیز هوا خنک است.

■ مناطق جنوبی اروپا در سواحل دریای مدیترانه آب و هوای مدیترانه‌ای دارد. آب و هوای مدیترانه‌ای دو ویژگی دارد:

۱- زمستان‌های معتدل و مرطوب؛

۲- تابستان‌های گرم و خشک.

■ مرکز و شرق اروپا به دلیل دوری از دریاها، آب و هوای قاره‌ای یا برّی دارد. میزان بارندگی در آن‌جا کم بوده و زمستان‌ها سرد و تابستان‌ها گرم است.

شکل ۵۸- وزش بادها در حوضه‌ی دریای مدیترانه

بیشتر بدانیم

در برخی مناطق اروپا مانند ایتالیا باران قرمز رنگی می‌بارد که لکه‌های سرخ شبیه خون روی زمین به جای می‌گذارد. علت بارش این باران بر اثر گرد و غبار قرمز رنگی است که از صحرای بزرگ آفریقا برخاسته، همراه گردباد به آسمان رفته، در طبقات بالا محبوس شده و با قطره‌های باران به زمین بازگشته است. این باران را باران سرخ یا باران گل نیز می‌گویند.

باران و رطوبت کافی و خاک مساعد موجب شده‌اند که جنگل‌های زیبایی در این قاره به وجود آیند. برای مثال، $\frac{2}{3}$ خاک کشور فنلاند و نیمی از خاک کشور سوئد پوشیده از جنگل‌های مخروطی (سوزنی برگ‌ها) است. این جنگل‌ها در اقتصاد این کشورها نیز بسیار مؤثراند.

پوشش گیاهی

با توجه به گوناگونی آب و هوا، نوع پوشش گیاهی مناطق اروپا متفاوت است. به نقشه‌ی پوشش گیاهی اروپا توجه کنید. آن‌ها را با هم مقایسه کنید. آیا جنگل‌ها و چمن‌زارها در اروپا وسعت زیادی دارند؟ تقریباً $\frac{1}{4}$ اروپا را جنگل پوشانده است.

راهنما:

چمنزار
علف‌های کوتاه قد و بوته‌هایی اندک در بخش‌های شمالی و نواحی کوهستانی اروپا دیده می‌شوند.

توندرا
در مجاورت مدار قطبی زمین‌ها به شدت یخ زده‌اند. در تابستان که برف‌های سطحی کمی ذوب می‌شوند، خزه و گلسنگ و گیاهان کوتاه قد می‌روید.

کوهستان‌ها
در ارتفاعات هرچه بالاتر می‌رویم، هوا سردتر می‌شود و نوع پوشش گیاهی هم تغییر می‌کند.

پوشش گیاهی مدیترانه‌ای
این ناحیه دارای تابستان‌های گرم و خشک و زمستان‌های معتدل است. زیتون مهم‌ترین درخت این ناحیه است.

جنگل‌های مخروطی
درختانی‌اند که در سرمای زیاد قادرند رشد کنند؛ مانند: سوزنی برگان (سرو، کاج و...).

جنگل‌های پهن برگ
جنگل‌های پهن برگ در منطقه‌ی معتدل می‌رویند. درختان بلوط، راش و زبان گنجشک از انواع پهن برگ‌ها هستند.

شکل ۵۹- نقشه‌ی پوشش گیاهی اروپا

شکل ۶۰ - جنگل‌های سوزنی برگ (مخروطی) در اروپا

شکل ۶۱ - بهره برداری از جنگل در فنلاند

فعالیت

۱- تمرین با نقشه :

- با توجه به نقشه‌ی انواع آب و هوای اروپا (شکل ۵۷)، بگویید هر یک از کشورهای زیر چه نوع آب و هوایی دارند؟
 فنلاند ( ) ایتالیا ( ) انگلستان ( ) ایرلند ( ) ایسلند ( )

۲- با توجه به آن چه در درس‌های گذشته آموخته‌اید، بگویید آب و هوای قاره‌ای یا برّی چه نوع آب و هوایی است؟

- کدام مناطق اروپا آب و هوای قاره‌ای یا برّی دارد؟ چرا؟

۳- آب و هوای مدیترانه‌ای چه ویژگی‌هایی دارد؟

- چرا سواحل مدیترانه در تابستان گرم و خشک است؟

۴- هر یک از دایره‌ها را با استفاده از خط، به یک بیضی وصل کنید :
 (از نقشه‌ی پوشش گیاهی استفاده کنید.)

جنگل‌های مخروطی
سوزنی برگ‌ها

مرکز
اروپا

جنگل‌های بهن برگ
راش و بلوط

شمال
اروپا

جنگل‌های مدیترانه‌ای
زیتون و انگور

جنوب
اروپا

ویژگی‌های انسانی قاره‌ی اروپا چیست؟

و ایتالیا به شدت رو به کاهش است.
 نژاد: اروپاییان از نژاد سفیدند و به تیره‌های مختلفی تقسیم می‌شوند.

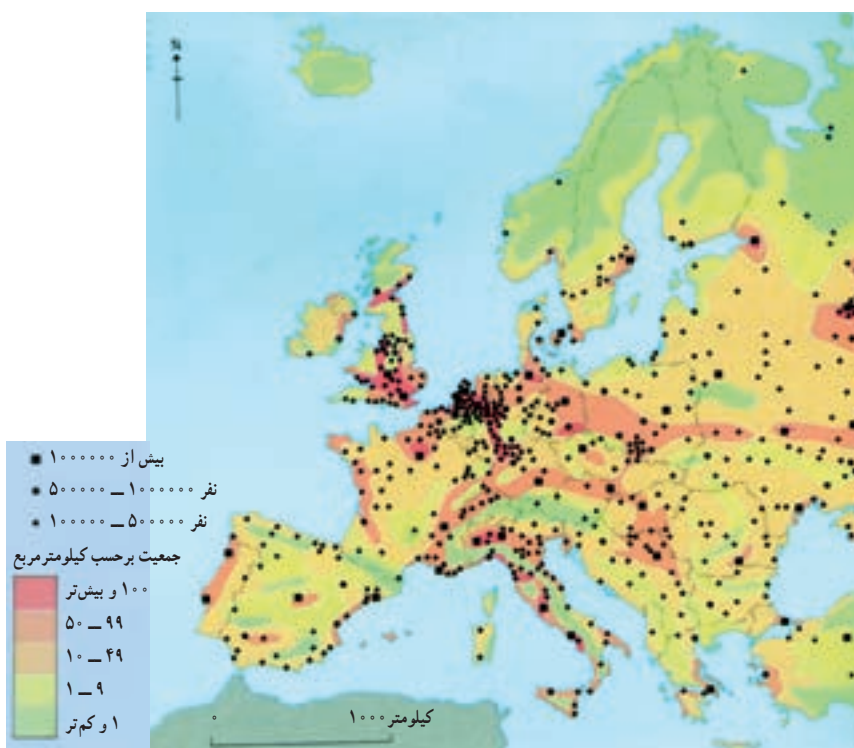
زبان: زبان مردم اروپا به سه دسته تقسیم می‌شود؛ برخی از زبان‌ها مانند ایتالیایی و اسپانیایی ریشه‌ی لاتین، برخی مانند آلمانی و انگلیسی ریشه‌ی ژرمنی و برخی دیگر مثل روسی و لهستانی ریشه‌ی اسلاو دارند.

دین: بیش‌تر مردم اروپا پیرو دین حضرت مسیح (ع) اند.
 ● دین مسیحی به سه مذهب بزرگ کاتولیک، پروتستان و اُرتُدُکس تقسیم می‌شود. کاتولیک‌ها از رهبر مذهبی و روحانی خود، پاپ، که محلّ اقامت او در واتیکان است پیروی می‌کنند.
 ● مسلمانان در همه‌ی قاره‌ی اروپا پراکنده‌اند اما شمار زیادی از آنان در شبه جزیره‌ی بالکان در کشورهای آلبانی، بوسنی هرزگوین، بلغارستان، و بخش اروپایی ترکیه زندگی می‌کنند.
 در این کشورها مساجدی باشکوه و کهن وجود دارد.

جمعیت: به نظر شما، چرا قاره‌ی اروپا با توجه به وسعت کمی که دارد، از نظر جمعیت یکی از قاره‌های پرتراکم جهان است؟

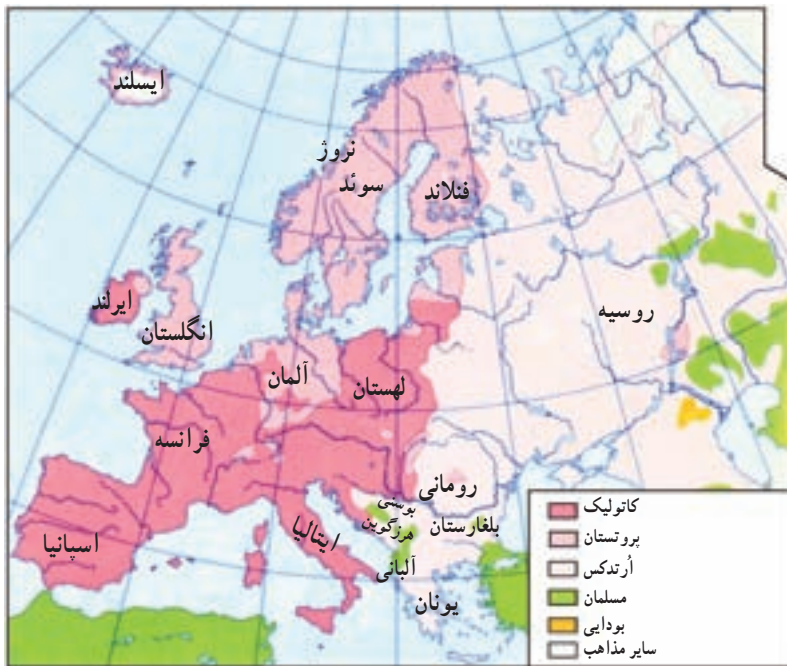
به شکل ۶۲، پراکندگی جمعیت اروپا توجه کنید. به علت وجود شرایط طبیعی مساعد در این قاره، هم چون جلگه‌های پهناور، رودهای پرآب، آب و هوای معتدل و ریزش باران کافی، و نیز به دلیل پیشرفت علم و فناوری، امکان کار و فعالیت اقتصادی در اروپا به خوبی فراهم شده است؛ از این رو، در بیش‌تر بخش‌های این قاره، جمعیت متراکم است.

● پرجمعیت‌ترین نواحی اروپا، در کنار رودهای مهم، اطراف مراکز صنعتی و نواحی مساعد کشاورزی دیده می‌شود.
 ● هر چند اروپا قاره‌ی پرجمعیتی است اما رشد جمعیت در آن کم است؛ زیرا با سست شدن بنیان خانواده‌ها، به‌ویژه در برخی از این کشورها آنان، تمایلی به داشتن فرزند زیاد ندارند؛ از این رو، رشد جمعیت در برخی از کشورهای اروپا مانند آلمان

شکل ۶۲ - نقشه‌ی پراکندگی جمعیت در اروپا

شکل ۶۳ - مسجدی در شبه جزیره‌ی بالکان

شکل ۶۴ - نقشه‌ی پراکنده‌ی مذاهب در اروپا

بیش‌تر بدانیم

کشور واتیکان در شهر رُم کوچک‌ترین کشور جهان است. این کشور محل اقامت پاپ، رهبر مذهبی کلیسای کاتولیک رُم است.
کلیسا یا قصر سلطنتی سن پتر در داخل واتیکان، بزرگ‌ترین کلیسای جهان است.

فعالیت

- ۱- با استفاده از دو کلمه‌ی «کم» و «زیاد» عبارتهای زیر را کامل کنید:
  - * تراکم جمعیت در اروپا در کنار رودها، مراکز صنعتی و نواحی مساعد برای کشاورزی، ..... است.
  - * تراکم جمعیت در ارتفاعات آلپ و شمال اسکاندیناوی به دلیل سرما و خاک نامساعد، ..... است.
  - * جمعیت قاره‌ی اروپا نسبت به وسعت آن ..... است ولی رشد جمعیت ..... است.
- ۲- دین بیش‌تر مردم اروپا ..... است و این دین به سه مذهب ..... ، ..... و ..... تقسیم می‌شود.
- ۳- مسلمانان اروپا بیش‌تر در کدام نواحی زندگی می‌کنند؟
- ۴- من کشوری هستم در پایتخت ایتالیا و کوچک‌ترین کشور جهان محسوب می‌شوم. پاپ رهبر کاتولیک‌های جهان در این‌جا زندگی می‌کند و کلیسای باشکوه سن پتر در آن قرار دارد.

چرا اقتصاد قاره‌ی اروپا پیشرفته است؟

شکل ۶۵ - کشاورزی پیشرفته در اروپا

انگور به عمل آید.

هم‌چنین در این منطقه، دامداری و دام‌پروری نیز با شیوه‌های علمی انجام می‌شود و میزان تولید محصولات گوشتی و لبنی زیاد است. بسیاری از فراورده‌های گوشتی و لبنی کشورهای چون هلند و دانمارک به خارج اروپا صادر می‌شود. صنعت ماهیگیری نیز به سبب دسترسی به دریاها و اقیانوس اطلس در اروپا رونق دارد و نروژ از کشورهای است که در این صنعت فعالیت چشمگیر دارد.

● قاره‌ی اروپا دارای منابع زیرزمینی از قبیل معادن زغال‌سنگ و نفت (در دریای شمال) است اما این منابع نمی‌تواند پاسخ‌گوی صنایع عظیم این قاره باشد؛ از این رو، اروپا برای ادامه‌ی حیات صنایع خود به منابع معدنی و مواد اولیه‌ی کشورهای دیگر نیاز دارد و واردکننده‌ی این مواد است. در گذشته، کشورهای اروپایی برای برآوردن نیاز خود به استعمار قاره‌های دیگر روی می‌آوردند؛ همان‌طور که می‌دانید توسعه‌ی کشورهای قاره‌ی اروپا بدون غارت منابع کشورهای دیگر جهان از جمله در آسیا و آفریقا ممکن نبود.

امروزه اروپا با استفاده از علم و فناوری جدید توانسته است از بزرگ‌ترین مناطق صنعتی جهان باشد. کالاهای صنعتی کشورهایی چون آلمان، انگلستان و فرانسه به سراسر جهان صادر می‌شود.

● کشاورزی تقریباً در همه‌جای اروپا رایج است و با استفاده از ماشین‌آلات مدرن و شیوه‌های علمی صورت می‌گیرد. در جنوب اروپا، آب و هوای مدیترانه‌ای سبب شده است که محصولات ویژه‌ای چون زیتون، مرکبات و

شکل ۶۶ - اروپا دارای حمل و نقل پیشرفته‌ای است؛ قطار فرانسوی T.G.V یکی از تندروترین قطارهای جهان است.

● قاره‌ی اروپا به دلیل داشتن مراکز فرهنگی و تاریخی فراوان نظیر موزه‌ها، کلیساها و دانشگاه‌ها، از گذشته مورد توجه گردشگران بوده است. جاذبه‌های طبیعی مانند سواحل زیبا و آفتابی اطراف دریای مدیترانه و ورزش‌های زمستانی در کوه‌های آلپ پیوسته مورد بازدید جهانگردان سراسر دنیا قرار می‌گیرند. اسپانیا، ایتالیا و فرانسه از جمله کشورهایی‌اند که از طریق ورود جهانگردان درآمدهای بسیار زیادی کسب می‌کنند.

شکل ۶۷ - برج ساعت بیگ‌بن در کنار رود تایمز - لندن

شکل ۶۸ - کوه‌های آلپ - ورزش‌های زمستانی

ب - صنایع فولاد، ایتالیا

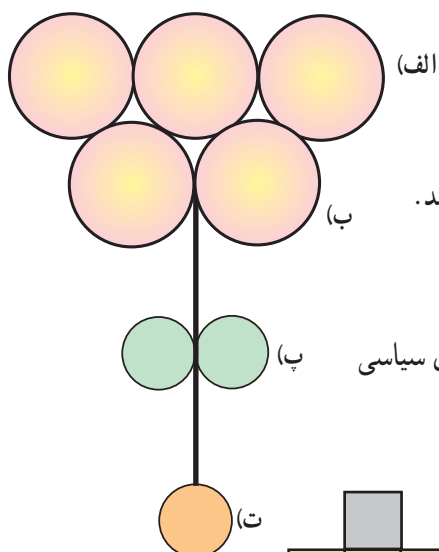

الف - صنعت کاغذ سازی، سوئد

شکل ۶۹ - مراکز صنعتی در اروپا

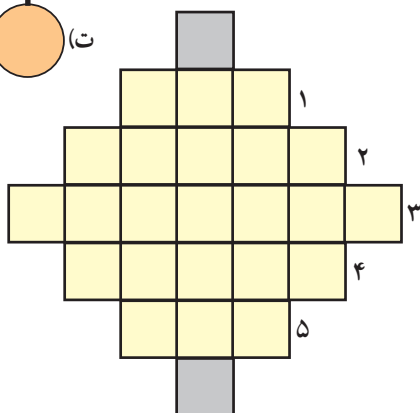

- ۱ - چرا کشورهای اروپایی در گذشته به استعمار کشورهای دیگر می پرداختند؟
- ۲ - چرا کشاورزی اروپا پیشرفته است؟
- ۳ - در اروپا گردشگری رونق بسیار دارد. آیا می دانید چرا؟

۴ - پاسخ صحیح را در دایره‌ها بگذارید :

- الف - سه کشور اروپایی که صادرکننده‌ی کالاهای صنعتی اند.
- ب - دو کشور اروپایی که گردشگران و جهانگردان زیادی را جلب می کنند.
- پ - دو کشور اروپایی که صادرکننده‌ی لبنیات اند.
- ت - از فعال‌ترین کشورهای اروپایی در زمینه‌ی ماهیگیری صنعتی است.
- ۵ - نام کشورهایی را که در پاسخ به سؤال ۴ آورده می شود، روی نقشه‌ی سیاسی اروپا (شکل ۷۰) با علامت * مشخص کنید.

۶ - جدول زیر را کامل کنید :

- ۱ - از منابع زیرزمینی مهم دریای شمال
- ۲ - کشوری صنعتی در اروپا
- ۳ - یکی از کشورهای دیدنی در اروپا
- ۴ - محصول مهم مدیترانه‌ای
- ۵ - رشته کوه معروف اروپا برای ورزش‌های زمستانی

* تحقیق: با راهنمایی دبیر خود، به‌طور گروهی، درباره‌ی یکی از کشورهای اروپا یا یکی از موضوعات و مسائل جغرافیایی قاره‌ی اروپا تحقیق کنید و نتیجه را به صورت گزارش یا روزنامه‌ی دیواری به کلاس بیاورید.
چند موضوع پیشنهادی: رود دانوب، جاذبه‌های جهانگردی اروپا، نفت دریای شمال، آلودگی رودهای اروپا و صنایع اروپا.

اقیانوس منجمد شمالی

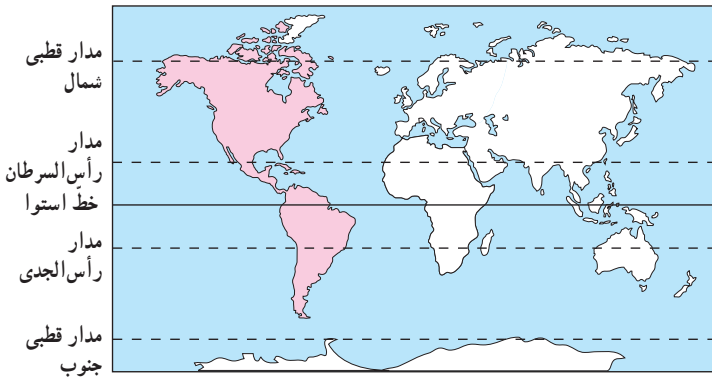

شکل ۷۱ - نقشه‌ی مصور اقتصادی اروپا

راه‌ها

	توتون		چغندر		معدن		گندم		چاه نفت		زیتون
	ماهیگیری		گاو شیری		معدن زغال‌سنگ		ذرت		استخراج نفت از کف دریا		کارخانه
	مرکبات		گوسفند		گاو گوشتی		انگور		چوب		

قاره‌ی آمریکا کجاست؟

شکل ۷۲ - نقشه‌ی موقعیت جغرافیایی قاره‌ی آمریکا

سه قاره‌ی آسیا، آفریقا و اروپا از گذشته‌های دور محل زندگی انسان‌ها بوده است؛ از این رو، به آن‌ها برّ قدیم می‌گویند اما به قاره‌ی آمریکا برّ جدید می‌گویند؛ چون، خیلی دیرتر از سایر قاره‌ها کشف و شناخته شد.

موقعیت جغرافیایی

قاره‌ی آمریکا بین کدام اقیانوس‌ها قرار گرفته است؟ تنگه‌ی برینگ مانند پلی است که آسیا را به آمریکا مربوط می‌کند. در گذشته‌های بسیار دور برخی از مردم آسیایی از آن گذشته، به آمریکا رفته و در آن‌جا ساکن شده‌اند. جزیره‌ی یخ‌بسته‌ی گرینلند در کدام سمت این قاره قرار دارد؟

● به شکل ۷۳ نگاه کنید. قاره‌ی آمریکا که از قطب شمال تا نزدیکی قطب جنوب کشیده شده، به دو بخش تقریباً مساوی تقسیم شده است: آمریکای شمالی و آمریکای جنوبی. این دو قسمت، خود به وسیله‌ی خشکی باریکی که آمریکای مرکزی نامیده می‌شود به یکدیگر متصل‌اند.

● پیش از حفر کانال پاناما، کشتی‌ها برای عبور از اقیانوس اطلس به اقیانوس آرام، مجبور بودند آمریکای جنوبی را دور بزنند ولی بعدها با حفر این کانال، دو اقیانوس به هم مرتبط شدند.

ناهمواری‌ها

* چین‌خوردگی‌های جوان و مرتفع: به شکل ۷۳ دقت کنید. رشته‌کوه‌های جوان و مرتفع آمریکا در امتداد کناره‌های کدام اقیانوس‌ها کشیده شده است؟

رشته‌کوه‌های راکی (روشوز) در آمریکای شمالی و رشته‌کوه‌های آند در آمریکای جنوبی، چین‌خوردگی‌های جوان آمریکا هستند. در این مناطق به دلیل ناآرام بودن پوسته‌ی زمین، آتش‌فشان‌ها و زمین‌لرزه‌های فراوانی رخ می‌دهد.

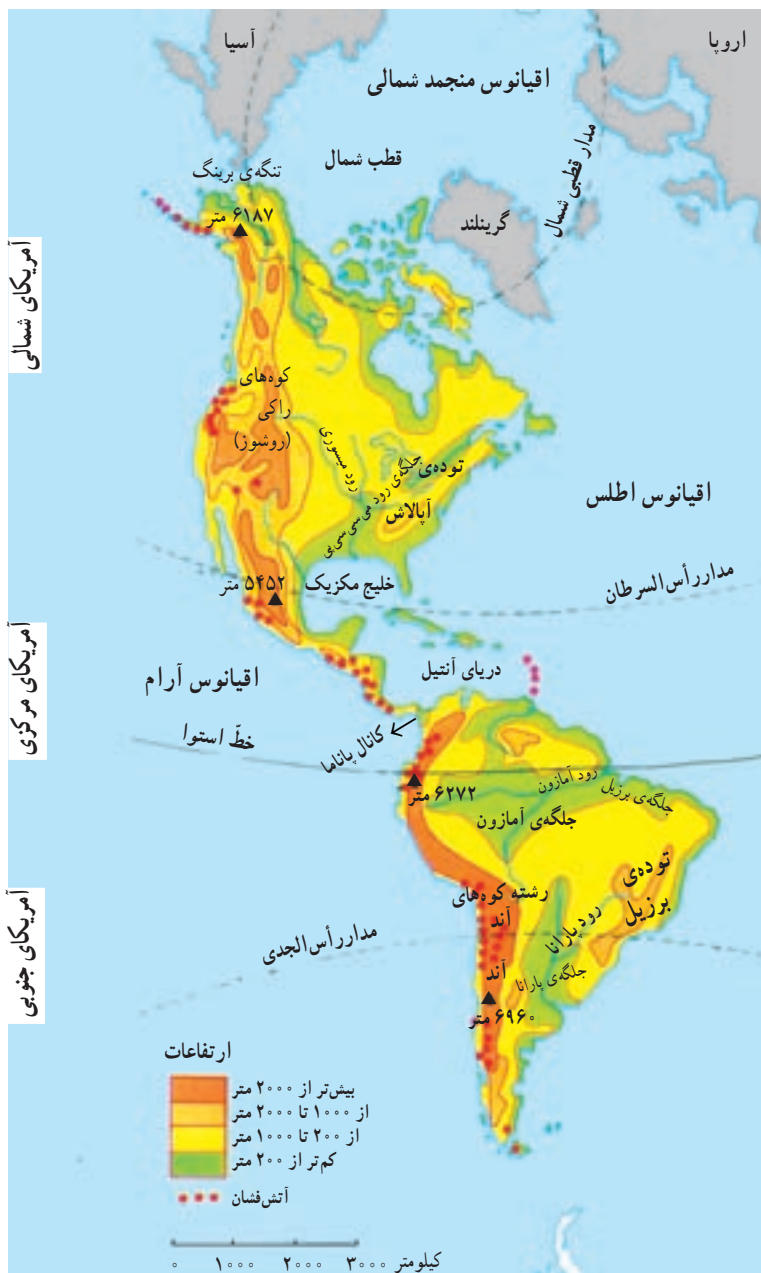

بیش‌تر بدانیم

کریستف کلمب

قاره‌ی آمریکا، برخلاف سایر قاره‌ها، تا اوایل قرن شانزدهم میلادی ناشناخته بود. در سال‌های ۱۵۰۶-۱۴۹۲ میلادی یک دریانورد ایتالیایی به نام کریستف کلمب که برای دربار پادشاهی اسپانیا کار می‌کرد، کوشید راه کوتاه‌تری برای رسیدن به هند و ثروت‌های آن بیابد. او آب‌های اقیانوس اطلس را با کشتی پیمود و به سواحل قاره‌ی آمریکا رسید ولی فکر می‌کرد که به هند رسیده است؛ از این رو، وی بومیان آن‌جا را هندی نامید. بعدها، این قاره‌ی نو یافته را به‌خاطر نام آمریکو و سپس آمریکا نامیدند؛ زیرا، این دریانورد ایتالیایی وقتی به آن‌جا رسید، متوجه شد که به قاره‌ی جدیدی دست یافته است.

آمریکای مرکزی و جزایر دریای آنتیل نیز سرزمین آتش فشان‌ها و زمین‌لرزه‌هاست.

* کوه‌های کم ارتفاع قدیمی: در شرق آمریکای شمالی، توده‌ی کوهستانی قدیمی آپالاش و در شرق آمریکای جنوبی، توده‌ی فرسوده‌ی برزیل قرار دارد.

* جلگه‌ها: کدام رودها در آمریکای شمالی و جنوبی، جلگه‌هایی را پدید آورده‌اند؟ از به جای ماندن آبرفت‌های رود پرآب می‌سی‌سی‌پی در آمریکای شمالی، جلگه‌ی می‌سی‌سی‌پی به وجود آمده است و در آمریکای جنوبی نیز جلگه‌ی آمازون و جلگه‌ی پارانا از آبرفت این دو رود تشکیل شده‌اند. رود آمازون پرآب‌ترین رود جهان است.

شکل ۷۳ - ناهمواری‌های قاره‌ی آمریکا

شکل ۷۴ - کشتیرانی در کانال پاناما

فعالیت

۱ - چرا به قاره‌ی آمریکا برّ جدید می‌گویند؟
 ۲ - بر روی نقشه‌ی مقابل، موارد زیر را بیابید و شماره‌گذاری کنید:

۱ - رشته‌کوه راکی، ۲ - توده‌ی برزیل،
 ۳ - توده‌ی آپالاش، ۴ - رود آمازون، ۵ - رود پارانا،
 ۶ - جلگه‌ی برزیل، ۷ - جلگه‌ی پارانا، ۸ - رود می‌سی‌سی‌پی،
 ۹ - رشته‌کوه آند، ۱۰ - جلگه‌ی می‌سی‌سی‌پی،
 ۱۱ - کانال پاناما، ۱۲ - اقیانوس اطلس،
 ۱۳ - اقیانوس آرام، ۱۴ - خلیج مکزیک.

۳ - چرا کانال پاناما حفر شده است؟
 ۴ - فرض کنید یک کشتی می‌خواهد از آب‌های اقیانوس اطلس به آب‌های اقیانوس آرام برود. کشتی می‌تواند از دو مسیر حرکت کند. این دو مسیر را روی نقشه ترسیم کنید. کدام مسیر کوتاه‌تر است؟ چرا؟

شکل ۷۶ - آتش‌فشان سنت‌هلن؛ که چندی قبل، پس از مدت‌ها خاموشی دوباره فعال شد و آتش‌فشان کرد.

شکل ۷۵ - رود آمازون از میان جنگل‌های انبوه استوایی می‌گذرد.

چرا آب و هوا و پوشش گیاهی قاره‌ی آمریکا از شمال به جنوب تغییر می‌کند؟

بیشتر بدنیم

لاک پشت‌های غول‌پیکری در جزایر گالاپاگوس زندگی می‌کنند که طول قد برخی از آن‌ها تا ۱/۵ متر نیز می‌رسد. چون در گذشته آن‌ها را به منظور تهیه‌ی غذا زیاد شکار کرده‌اند، امروزه نسل آن‌ها در خطر انقراض قرار گرفته است.

شکل ۷۷- نقشه‌ی انواع پوشش گیاهی در آمریکا

در درس‌های قبل آموختید که قاره‌ی آمریکا از قطب شمال تا نزدیکی قطب جنوب کشیده شده است. به همین سبب انواع آب و هوا و پوشش گیاهی در این قاره به چشم می‌خورد. ● به نقشه‌ی پوشش گیاهی (شکل ۷۷) توجه کنید. در شمال آمریکای شمالی و جنوب آمریکای جنوبی، پوشش گیاهی توندرا وجود دارد. این مناطق به دلیل مجاورت با قطب شمال و قطب جنوب، آب و هوای قطبی دارند. ● در آمریکای شمالی پس از توندرا به جنگل‌های مخروطی (سوزنی‌برگ‌ها) می‌رسیم. این منطقه که در جنوب توندرا قرار گرفته است، آب و هوای سرد دارد. جنگل‌های مخروطی و آب و هوای سرد بیش‌تر در کشور کانادا مشاهده می‌شود.

● پس از این منطقه، در قسمت نسبتاً وسیعی از آمریکای شمالی، جنگل‌های پهن‌برگ منطقه‌ی معتدل روئیده است. وجود این نوع پوشش گیاهی به دلیل آب و هوای معتدل اقیانوسی است که در این بخش از آمریکا حکم فرماست. ● چنان‌که در نقشه مشاهده می‌کنید، اطراف استوا در آمریکای جنوبی پوشیده از جنگل‌های انبوه است. آب و هوای گرم و مرطوب استوایی، مناطقی چون آمریکای مرکزی و جزایر دریای آنتیل و بخش‌های شمالی، آمریکای جنوبی را دربر می‌گیرد.

● در آمریکای شمالی و آمریکای جنوبی بیابان‌هایی

راهنما:

<p>چمنزار علف‌های کوتاه قد و بوته‌ها که هم در کشورهای سردسیر و هم در کشورهای گرمسیر وجود دارند.</p>	<p>جنگل‌های پهن برگ درختان پهن برگ‌اند که بیش‌تر در نواحی معتدل می‌رویند؛ مانند: بلوط، سیب‌دار و ...</p>	<p>جنگل‌های انبوه گرمسیری (استوایی) این جنگل‌ها در نواحی‌ای که در تمامی طول سال گرما و رطوبت دارند، می‌رویند و برای حیات وحش خیلی غنی‌اند.</p>	<p>توندرا در مجاورت مدار قطبی، زمین‌ها به شدت یخ زده‌اند. در تابستان که برف‌های سطحی کمی ذوب می‌شود، خزه و گل‌سنگ و گیاهان کوتاه‌قد می‌رویند.</p>
<p>ساوانا علفزارهای بلند همراه با درختان پراکنده در منطقه‌ی گرمسیری. در این ناحیه یک فصل بارانی و یک فصل خشک وجود دارد.</p>	<p>جنگل‌های مخروطی (تایگا) درختانی که در سرمای زیاد قادر به بقا هستند؛ مانند سرو، کاج و سوزنی‌برگان</p>	<p>استپ بیابانی بیابان‌ها گرم‌ترین و خشک‌ترین نواحی دنیایند. در برخی از آن‌ها، استپ با گیاهان خاردار یا فاصله از هم روئیده‌اند.</p>	<p>کوهستان‌ها در ارتفاعات هرچه بالاتر می‌رویم، هوا سردتر می‌شود و نوع پوشش گیاهی هم تغییر می‌کند.</p>

می‌یابد. چون کوه‌های بلند راکی و آند از نفوذ رطوبت اقیانوس‌ها به این مناطق جلوگیری می‌کنند، میزان بارش در این بیابان‌ها بسیار ناچیز است.

شکل ۷۹ - جنگل‌های سوزنی‌برگ، کبک کانادا

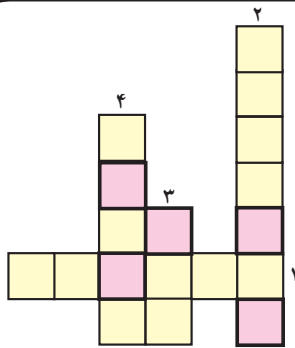
وجود دارد. نام این بیابان‌ها چیست؟

هنگام روز، درجه‌ی حرارت در این بیابان‌ها به 50° درجه‌ی سانتی‌گراد می‌رسد و در شب به صفر درجه‌ی سانتی‌گراد کاهش

شکل ۷۸ - درختان غول‌پیکر صنوبر (چوب قرمز) کالیفرنیا، ایالات متحده‌ی آمریکا

فعالیت

* جدول را کامل کنید.

- ۱ - این نوع جنگل‌ها در آمریکای شمالی و کانادا دیده می‌شود.
- ۲ - نام بیابانی که در آمریکای جنوبی قرار گرفته است.
- ۳ - مناطق شمالی آمریکا دارای این نوع آب و هواست.
- ۴ - جنگل‌ها در مجاورت خط استوا به این صورت‌اند.

* حروفی را که در مربع‌های قرمز قرار دارند، کنار هم بگذارید تا کلمه‌ای به دست آید. کلمه‌ی به دست آمده رمز جدول خواهد بود که نام نوعی پوشش گیاهی است. این پوشش گیاهی در آمریکای شمالی دیده می‌شود یا آمریکای جنوبی؟ این نوع پوشش گیاهی

بیانگر چه نوع آب و هوایی است؟

۵ - به دانش‌آموز برزیلی پاسخ دهید.

انسان‌ها در هر دقیقه، ۱۴ هکتار از جنگل‌های استوایی را از بین می‌برند. در آمریکای جنوبی و برزیل $\frac{1}{5}$ جنگل‌های آمازون در سی سال اخیر از بین رفته است. به جنگل‌های آمازون ریه‌های زمین می‌گویند؛ زیرا، این جنگل‌ها اکسیژن تولید کرده و گازکربنیک را جذب می‌کنند. اگر این جنگل‌ها از بین بروند، تولید گازکربنیک افزایش می‌یابد و تغییرات نامطلوبی در آب و هوا به وجود می‌آید، خاک‌ها فرسایش می‌یابد، حیات وحش از بین می‌رود و ...

آیا می‌توانید...

طرحی بکشید که در آن مردم را به مواظبت از جنگل‌ها و از بین نبردن آن‌ها تشویق کند. ما می‌خواهیم این طرح را به صورت پوستر چاپ کنیم.

جنگل‌های بارانی استوایی - برزیل

دانش‌آموز برزیلی

آیا آمریکا قاره‌ای با دو فرهنگ و تمدن مختلف است؟

* مردم قاره‌ی آمریکا از نژادها و تیره‌های گوناگون تشکیل شده‌اند. مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

● **بومیان:** سرخ‌پوستان ساکنان اصلی و قدیمی آمریکا است.

● **بومیان:** سرخ‌پوستان ساکنان اصلی و قدیمی آمریکا هستند که به آن‌ها **هندی** نیز می‌گویند. پس از کشف آمریکا و با ورود سفیدپوستان اروپایی به این قاره، که در صدد تصرف زمین‌های سرخ‌پوستان بودند، جنگ‌هایی بین بومیان و اروپاییان رخ داد که به سبب آن بسیاری از سرخ‌پوستان از بین رفتند. امروزه عده‌ی بسیار کمی از آن‌ها باقی مانده‌اند.

شکل ۸۰ - نقشه‌ی پراکنندگی نژادها در قاره‌ی آمریکا

● **سفیدپوستان:** از قرن شانزدهم میلادی به بعد، به تدریج مهاجران سفیدپوست اروپایی به آمریکا آمدند و در آن‌جا زندگی کردند و روز به روز بر تعداد آن‌ها افزوده شد. امروزه عده‌ی زیادی از مردم قاره‌ی آمریکا دورگه‌اند که از اختلاط نژاد و ملیت‌های گوناگون به‌وجود آمده‌اند.

● **سیاهان:** سیاه‌پوستان آمریکایی در واقع فرزندان و نوادگان بردگان آفریقایی‌اند که در دوران استعمار به وسیله‌ی سفیدپوستان اروپایی برای کار در مزارع کشاورزی و معادن به اجبار به این قاره آورده شدند. امروزه عده‌ی زیادی سیاه‌پوست در آمریکای شمالی و آمریکای جنوبی زندگی می‌کنند.

در ایالات متحده‌ی آمریکا، سیاه‌پوستان بیش‌تر در جنوب شرقی این کشور و نیز در شهرهای بزرگی چون شیکاگو و نیویورک زندگی می‌کنند و شرایط زندگی آنان از نظر اقتصادی و اجتماعی در مقایسه با سفیدپوستان نامناسب است.

* در قاره‌ی آمریکا دو فرهنگ متفاوت وجود دارد: در آمریکای شمالی به سبب مهاجرت انگلیسی‌ها، فرهنگ آنگلساکسون غلبه دارد و زبان مردم، انگلیسی است. دو کشور کانادا و ایالات متحده‌ی آمریکا، در این بخش واقع شده‌اند. آمریکای مرکزی و جنوبی به سبب مهاجرت اسپانیایی‌ها و پرتغالی‌ها به این بخش، فرهنگ لاتینی دارند؛ از این‌رو، به آمریکای مرکزی

شکل ۸۱ - مقر سازمان ملل متحد، نیویورک

شکل ۸۵ - نقشه‌ی سیاسی کشورهای قاره‌ی آمریکا

شکل ۸۲ - رشد شهرها در آمریکای جنوبی، برزیل، ساؤپائولو

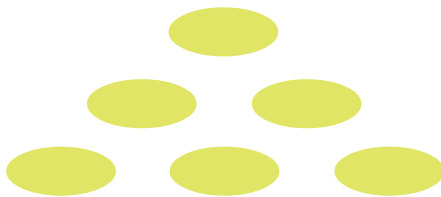
شکل ۸۳ - چهره‌ی سرخ‌پوست

شکل ۸۴ - چهره‌ی سیاه‌پوست

فعالیت

- ۱ - آمریکای لاتین به کدام بخش از قاره‌ی آمریکا گفته می‌شود؟ چرا؟
- ۲ - به نقشه‌ی پراکندگی نژادها در قاره‌ی آمریکا توجه کنید. دو رگه‌ها بیش‌تر در آمریکای شمالی پراکنده شده‌اند یا در آمریکای مرکزی و جنوبی؟
- ۳ - منشأ سیاه‌پوستانی که امروزه در قاره‌ی آمریکا زندگی می‌کنند، کجاست؟ توضیح دهید.
- ۴ - با توجه به نقشه‌ی بالا پاسخ دهید:

- * نام یک کشور در آمریکای مرکزی
- * نام دو کشور در آمریکای شمالی
- * نام سه کشور در آمریکای جنوبی

* پایتخت ایالات متحده‌ی آمریکا کدام شهر است؟ مقرّ سازمان ملل متحد در کدام شهر آمریکاست؟ این شهرها در کدام سمت آمریکا قرار دارند؟

چه عواملی موجب پیشرفت اقتصادی آمریکای شمالی شده است؟

آمریکای شمالی

دو کشور آمریکای شمالی (ایالات متحدهی آمریکا و کانادا) به دلایل مختلف از پیشرفته‌ترین کشورهای صنعتی دنیا هستند؛ از جمله:

● آمریکای شمالی معادن زیرزمینی فراوانی دارد و نیز دارای منابع طبیعی فراوانی مانند زمین‌های وسیع، خاک‌های قابل کشت، رودهای پرآب و آب و هواهای گوناگون است.

● پیشرفت و توسعهی آمریکای شمالی، به‌ویژه ایالات متحدهی آمریکا، هم‌چنین به‌دلیل مهاجرت اروپاییان به آمریکاست. آن‌ها سرمایه‌هایی را که با خود آورده بودند و نیز مهارت‌ها و استعدادهای خود را در این سرزمین‌ها به کار گرفتند و در مدت چند قرن تمدن جدیدی را به وجود آوردند.

● عوامل دیگری نیز در توسعهی اقتصادی آمریکای شمالی تأثیر داشته است؛ مثلاً، در جنگ جهانی دوم صنایع کشورهای اروپایی اغلب ویران شد ولی ایالات متحدهی آمریکا به دلیل دور بودن از منطقه‌ی جنگ آسیبی ندید و توانست از رقیبان خود جلو بیفتد.

پس از جنگ جهانی دوم و افول قدرت‌های اروپایی، ایالات متحده آمریکا جانشین این کشورها در مناطق مختلف جهان

شد. آمریکا با تسلط و غارت منابع انرژی، مانند نفت و گاز، منطقه‌ی خلیج فارس و خاورمیانه توانست به توسعهی اقتصادی فراوانی دست یابد.

● دو کشور ایالات متحدهی آمریکا و کانادا طی سال‌های طولانی با جذب نیروهای متخصص و دانشمندان سایر کشورها، توانسته‌اند صنعت و اقتصاد پیشرفته‌ای داشته باشند و البته این اقدام سبب عقب‌ماندگی کشورهای در حال توسعه شده است.

کشورهای آمریکای شمالی، هم از نظر کشاورزی و دامداری و هم از نظر صنعت، پیشرفته‌اند. ایالات متحدهی آمریکا صادرکننده‌ی محصولات کشاورزی نظیر گندم، انواع کالاهای صنعتی و به‌ویژه اسلحه به سایر نواحی جهان است که این موضوع باعث ایجاد جنگ‌های زیادی در برخی کشورهای دنیا شده است.

آمریکای لاتین

کشورهای آمریکای لاتین به دلیل سیاست‌های استعماری، همانند دو کشور آمریکا و کانادا پیشرفته و صنعتی نیستند بلکه بیش‌تر تولیدکننده و صادرکننده‌ی مواد اولیه‌ی صنعتی و محصولات کشاورزی‌اند.

شکل ۸۷ - مزرعه‌ی نیشکر - کوبا

شکل ۸۶ - مرکز تجارت و بازرگانی، ونکوور - کانادا

بیش تر بدانیم

بعضی از انواع مواد غذایی که امروزه در سراسر جهان مصرف می شود نخستین بار در آمریکا کشف شد و از آن جا به سایر نواحی جهان انتقال یافت. سبب زمینی، گوجه فرنگی، ذرت، دانه های کاکائو که انواع شکلات ها از آن تهیه می شود و نیز کدوتنبل و میوه ی آووکادو- که شبیه گلابی است- از آن جمله است.

بیش تر بدانیم

بیش تر مردم آمریکای جنوبی به فعالیت های کشاورزی مشغول اند. بزرگ ترین و غنی ترین مزارع جهان در کشورهایی چون آرژانتین، برزیل، پاراگوئه و اروگوئه وجود دارد. در این نواحی قهوه، موز، نیشکر و گندم کشت شده و گاو و گوسفند نیز پرورش داده می شود.

فعالیت

۱- به نقشه ی مصور اقتصادی توجه کنید و به سؤال ها پاسخ دهید :

الف- در آمریکای شمالی (کانادا و ایالات متحده ی آمریکا) کدام محصولات کشاورزی تولید می شود؟

ب- در آمریکای شمالی کدام معادن زیرزمینی و منابع طبیعی وجود دارد؟

پ- چند محصول مهم کشاورزی آمریکای لاتین را نام ببرید.

۲- صادرات ایالات متحده ی آمریکا چیست؟

۳- کشورهای آمریکای لاتین را از نظر پیشرفت صنعتی و اقتصادی با کشورهای آمریکای شمالی مقایسه کنید.

۴- چه عواملی موجب پیشرفت و توسعه ی اقتصادی آمریکای شمالی شده است؟ جدولی دو ستونی رسم کنید و در یک

ستون، آن عوامل طبیعی و در ستون دیگر، عوامل انسانی مربوط به آن را بنویسید.

عوامل انسانی	عوامل طبیعی
	- معادن زیرزمینی فراوان (زغال سنگ، نفت ...)

* تحقیق: با راهنمایی دبیر خود و به طور گروهی درباره ی یکی از کشورهای قاره ی آمریکا یا یکی از موضوعات و مسائل

جغرافیایی قاره ی آمریکا تحقیق کنید و نتیجه را به صورت گزارش یا روزنامه ی دیواری به کلاس بیاورید.

چند موضوع پیشنهادی: کاشفان قاره ی آمریکا، جزیره ی گرینلند، سرخ پوستان، جنگل های آمازون، کانال پاناما، رود

می سی سی پی و رشد شهرها در برزیل.

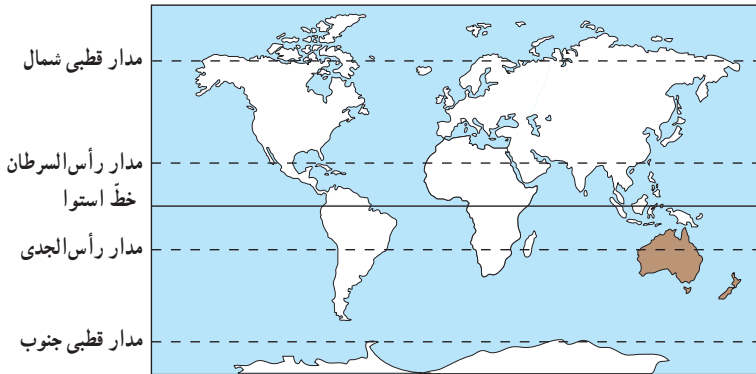
شکل ۸۹ - نقشه‌ی مصور اقتصادی آمریکای مرکزی و جنوبی

راهنما

قاره‌ی استرالیا و جزایر اقیانوسیه کجاست؟

ویژگی‌های طبیعی

شکل ۹۰ - نقشه‌ی موقعیت جغرافیایی استرالیا و نیوزیلند (زلاندنو)

قاره‌ی استرالیا کم‌وسعت‌ترین قاره‌ی زمین است. تا پنجاه سال پیش، به استرالیا و نیز جزایری در اقیانوس آرام قاره‌ی اقیانوسیه می‌گفتند ولی اکنون کشور استرالیا خود به تنهایی یک قاره‌ی مستقل محسوب می‌شود. بیش‌تر سرزمین استرالیا را بیابان‌های گرم و خشک تشکیل داده است و به همین سبب، اکثریت مردم در سواحل زندگی می‌کنند؛ زیرا، آب و هوای سواحل معتدل‌تر و دلپذیرتر است.

شکل ۹۱ - موقعیت جغرافیایی قاره‌ی استرالیا و جزایر اقیانوسیه در نیم‌کره‌ی جنوبی

ساکنان اصلی استرالیا بومیانی‌اند که از هزاران سال پیش در این قاره ساکن بوده‌اند اما در دوره‌ی استعمار که مهاجران انگلیسی به استرالیا آمدند، با از بین بردن بومیان، این قاره را به تصرف خود درآوردند و بر آن حاکم شدند.

موقعیت جغرافیایی و ناهمواری‌ها

● قاره‌ی استرالیا جزیره‌ی بسیار پهناوری است که بین آب‌های اقیانوس آرام و اقیانوس هند قرار گرفته است. به یک نقشه یا کره‌ی جغرافیایی نگاه کنید. قاره‌ی استرالیا در نیم‌کره‌ی شمالی واقع است یا در نیم‌کره‌ی جنوبی؟

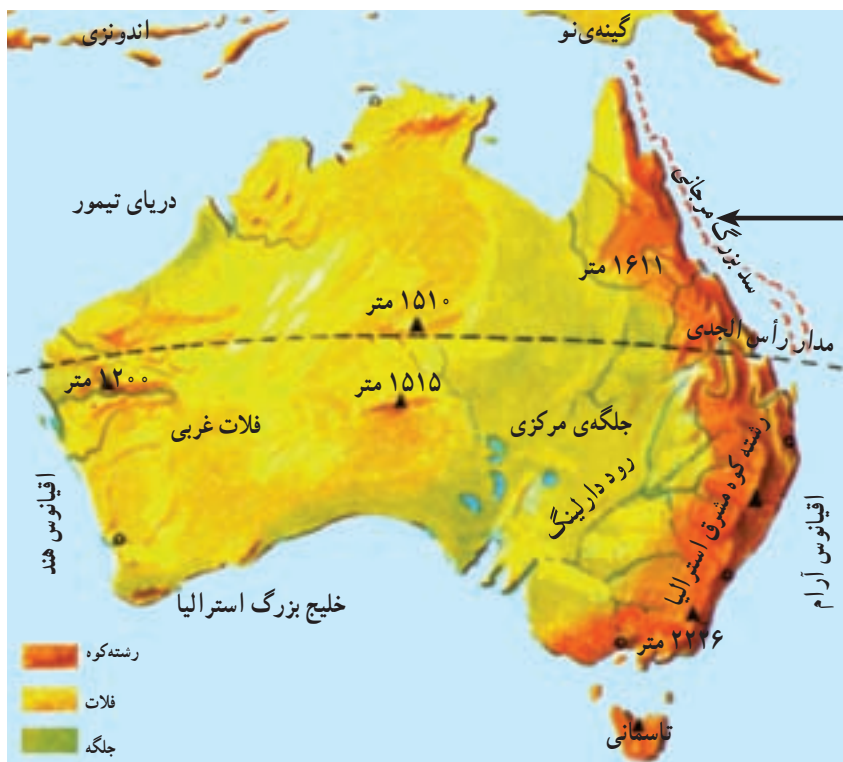
● همان‌طور که در نقشه یا کره‌ی جغرافیایی مشاهده می‌کنید، در مشرق استرالیا، در آب‌های اقیانوس آرام، جزایر بسیاری به صورت پراکنده وجود دارد. به این جزایر اقیانوسیه می‌گویند. تعداد این جزایر به ۲۰ تا ۳۰ هزار می‌رسد.

● یکی از جزایر مهم اقیانوسیه کشور نیوزیلند (زلاندنو) است که از دو جزیره‌ی بزرگ اصلی و تعدادی جزایر کوچک تشکیل شده است.

شکل ۹۲ - منظره‌ای از فلات غربی استرالیا

ایرز راک، توده‌ی ماسه‌ای بزرگی است که ۳۴۸ متر ارتفاع دارد.

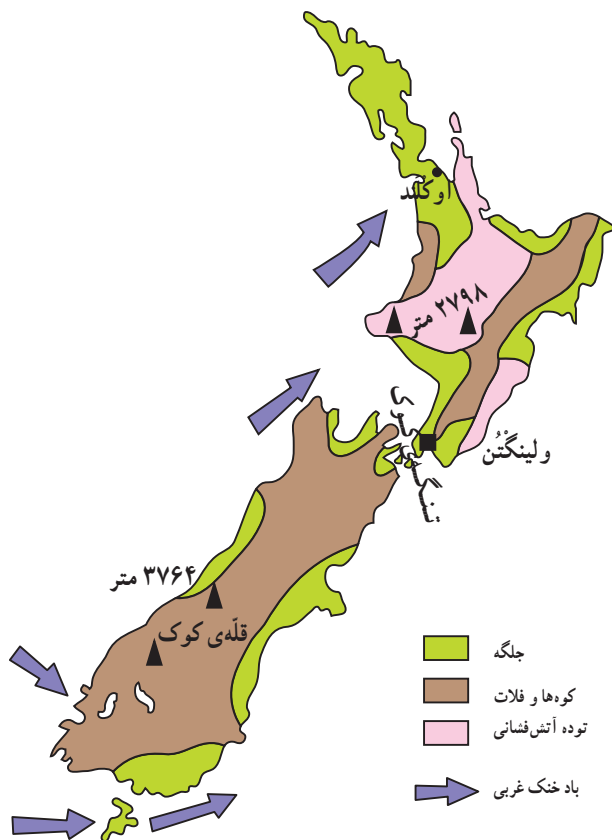
این سدّ بزرگ مرجانی، عظیم‌ترین جزیره‌ی مرجانی جهان است که ۲۰۲۸ کیلومتر طول دارد، صدها نوع ماهی در این جاذبه زندگی می‌کنند.

شکل ۹۳ - نقشه‌ی ناهمواری‌های استرالیا

نیوزیلند کشوری کوهستانی است و رشته‌کوه‌های آلپ جنوبی در این جزایر مشاهده می‌شود.

فعالیت

- به شکل ۹۳ دقت کنید و به پرسش‌های زیر پاسخ دهید:
- ۱- رشته‌کوه‌های نسبتاً مرتفع در کدام سمت استرالیا قرار گرفته است؟
  - ۲- کدام رود مهم از این رشته‌کوه‌ها سرچشمه می‌گیرد؟
  - ۳- جلگه‌ی مرکزی استرالیا به چه علت تشکیل شده است؟
  - ۴- در نیمه‌ی غربی استرالیا چه نوع ناهمواری وجود دارد؟
  - ۵- سدّ بزرگ مرجانی در کدام سمت استرالیا و در آب‌های کدام اقیانوس به وجود آمده است؟

شکل ۹۴ - ناهمواری‌های نیوزیلند

آب و هوا و پوشش گیاهی و زندگی جانوری

● استرالیا کم باران و گرم است. قسمت پهناوری از مناطق مرکزی این قاره را بیابان‌های خشک و غیر قابل کشت تشکیل داده است. البته سواحل شمالی دارای آب و هوای گرم و مرطوب و بخش جنگل‌های انبوه سواحل جنوب شرقی از آب و هوای معتدل برخوردار است.

● نیوزیلند در اقیانوس آرام و در منطقه‌ی معتدل جنوبی واقع شده است و آب و هوای معتدل و مرطوب اقیانوسی دارد.

سایر جزایر اقیانوسیه گرم و مرطوب‌اند و به سبب بارندگی زیاد، قسمت اعظم این جزایر را پوشش گیاهی متراکم جنگل و علفزار پوشانده است.

● جدایی قاره‌ی استرالیا و جزایر اقیانوسیه از سایر قاره‌های جهان باعث پیدایش حیوانات و گیاهان خاصی در این قاره شده است که در سایر قاره‌های جهان کم‌تر یافت می‌شود؛ برای مثال می‌توان حیواناتی مثل کانگورو و کوالا و گیاهانی چون درخت اکالیپتوس را نام برد.

شکل ۹۵- برخی از جانوران استرالیا

فعالیت

- ۱- اقیانوسیه به کجا گفته می‌شود؟
- ۲- چند نمونه از حیوانات و گیاهان خاص قاره‌ی استرالیا را نام ببرید.
- ۳- چرا بیش‌تر نواحی مرکزی و غربی استرالیا خالی از پوشش گیاهی است یا فقط از بوته‌های خاردار پوشیده شده است؟
- ۴- من چه کشوری‌ام؟ از دو جزیره‌ی بزرگ و تعدادی جزیره‌ی کوچک تشکیل شده‌ام و در آب‌های اقیانوس آرام قرار دارم.

ویژگی‌های اقتصادی و انسانی قاره‌ی استرالیا و نیوزیلند چیست؟

(کاتولیک و پروتستان) است. مرکز حکومت استرالیا، شهر کانبرا است.

شکل ۹۶ - مرکز کشور نیوزیلند - ولینگتن

● قاره‌ی استرالیا دارای منابع و معادن فراوانی است. پس از کشف این قاره توسط اروپاییان، مهاجران زیادی از اروپا به ویژه انگلستان راهی این جزیره شدند و بخش‌های مختلف آن را کم‌کم زیر نفوذ خود درآوردند. بر اثر رشد صنعت و فناوری و استخراج منابع و معادن، امروزه استرالیا به یکی از کشورهای پیشرفته‌ی صنعتی جهان مبدل شده است.

● استرالیا با وجود کمی وسعت اراضی قابل کشت دارای تولیدات کشاورزی قابل توجهی است. مهم‌ترین محصولات آن در درجه‌ی اول گندم است که به شیوه‌ی مکانیزه کشت شده و به دیگر نقاط جهان صادر می‌شود. هم‌چنین، دارای باغ‌های انگور و مرکبات فراوان است.

استرالیا و نیوزیلند از مهم‌ترین مراکز پرورش دهنده‌ی دام در جهان‌اند و محصولات دامی به ویژه گوشت و پشم از صادرات مهم این دو کشوراند.

● صنعت نیز در استرالیا و نیوزیلند پیشرفته است. سیدنی و ملبورن دو بندر مهم استرالیا از مراکز مهم صنایع کشتی‌سازی و صنایع شیمیایی به شمار می‌روند.

● جمعیت استرالیا نسبت به وسعت آن کم است (۲۰/۶ میلیون نفر). بیش‌تر جمعیت آن از نژاد سفید و تعداد کمی نیز از نژاد سیاه و دورگه تشکیل شده است. زبان رسمی مردم، انگلیسی است ولی بومیان به زبان محلی خود صحبت می‌کنند. دین اکثریت مردم، مسیحی

شکل ۹۷ - گله‌های بزرگی از گوسفندان پشمی مریوس، در استرالیا پرورش داده می‌شوند.

شکل ۹۸ - نقشه‌ی مصور اقتصادی استرالیا

راهنما		
		
گندم	طلا	کارخانه
		
گاو شیری	چاه نفت	معدن
		
گاو گوشتی	معدن زغال سنگ	باغ انگور
		
نفت از کف دریا	گوسفند	باغ میوه
		
	الماس	

شکل ۹۹ - سیدنی پرجمعیت‌ترین شهر و فعال‌ترین بندر استرالیا بوده و دارای زیباترین بندرگاه جهان است.

راهنما

کشتی	معدن زغال سنگ		
هوایما	اسکی باز		
کوه	کارخانه		
گاو گوشتی	گندم		
گاو شیری	گوسفند		
آبشاران			

بیشتر بدانیم

کیوی مرغ نوک درازی است که پرواز نمی‌کند. این مرغ نشانه و نماد کشور نیوزیلند است و تصویر آن را می‌توان بر روی سکه‌ها و تمبرهای این کشور دید.

شکل ۱۰۰ - نقشه‌ی مصور اقتصادی نیوزیلند

فعالیت

۱- با استفاده از دو کلمه‌ی **مهاجران اروپایی** و **بومیان** درباره‌ی استرالیا توضیح دهید (حدود دو سطر).

۲- الف) چرا در طی سال‌های طولانی، کشور استرالیا مهاجران زیادی را از تمامی نقاط دنیا پذیرفته است؟

ب) شهرهای پرجمعیت استرالیا بیش‌تر در کدام نواحی آن به‌وجود آمده‌اند؟ چرا؟

۳- زبان رسمی مردم استرالیا، .....، دین اکثریت مردم، ..... و مرکز حکومت این کشور، ..... است.

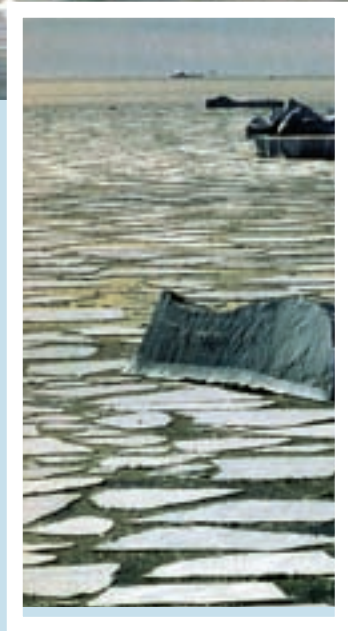
۴- به نقشه‌ی مصور اقتصادی استرالیا و نیوزیلند توجه کنید و درباره‌ی موضوعات زیر به‌طور مختصر توضیح دهید.

- * کشاورزی .....
- * دام‌پروری .....
- * معادن .....
- * بنادر .....

پنگوئن

ایستگاه تحقیقاتی

آیس برگ

شکار وال در
آبهای مجاور قطب

شکل ۱۰۱ - چشم اندازهای قاره‌ی قطب جنوب

چرا قاره‌ی قطب جنوب به محافظت نیاز دارد؟

شکل ۱۰۲ - نقشه‌ی موقعیت جغرافیایی قطب جنوب

است. گاهی قطعه‌های عظیمی از این یخ‌ها شکسته شده و در آب شناور می‌شود که به آن آیس برگ (Iceberg) یا کوه یخ می‌گویند. ● هر چند قطب جنوب به‌طور نسبی دست نخورده باقی مانده و یک محیط طبیعی خالی از آلودگی است اما هم‌اکنون این قاره مورد تهدید انسان‌ها قرار گرفته است.

چرا قاره‌ی قطب جنوب را باید حفظ کرد؟

منابع قطب جنوب: تعداد منابع این قاره کم است اما مقدار مواد موجود در هر منبع بسیار زیاد است. یکی از این منابع، انواع جانوران اند. در آب‌های حاشیه‌ی قطب جنوب، جانوران بسیاری زندگی می‌کنند. زندگی این جانداران به پلانکتون‌ها و کریل‌ها

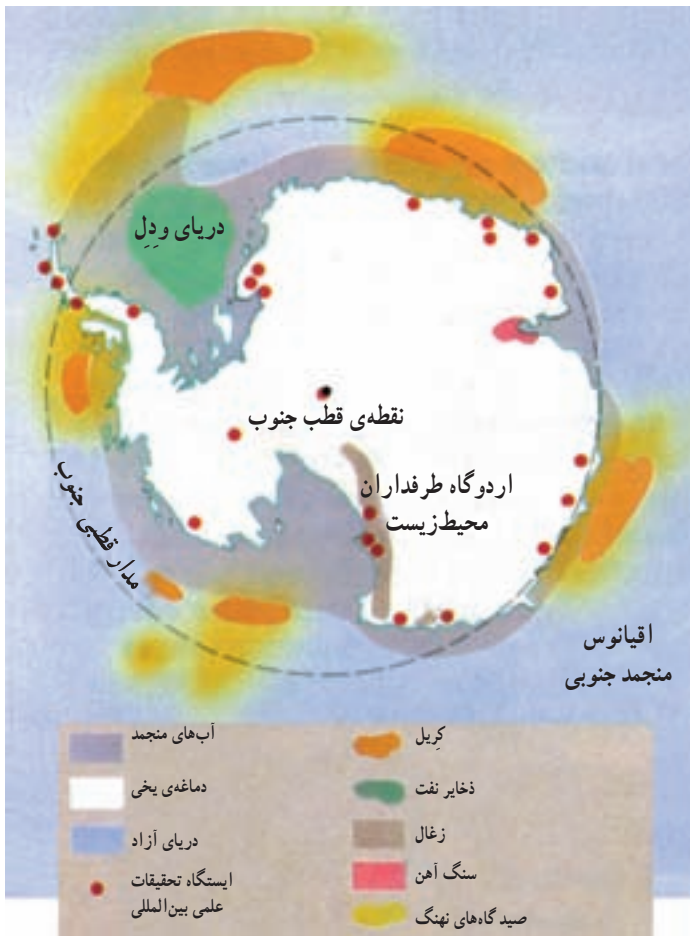
شکل ۱۰۴ - پنگوئن‌های امپراتور در اواسط زمستان بر روی یخ‌ها تخم‌گذاری می‌کنند.

● جنوبی‌ترین خشکی کره‌ی زمین، قاره‌ی قطب جنوب است که $\frac{1}{10}$ مساحت خشکی‌های جهان را شامل می‌شود و وسعت آن از مساحت قاره‌ی اروپا یا استرالیا بیش‌تر است. ● این قاره سرزمینی غیرمسکونی، دست نخورده و پوشیده از یخ است. هیچ گیاهی در این قاره قادر به رشد نیست. فقط در بعضی بخش‌های آن که دارای خاک و رطوبت کافی است، خزه و جلبک می‌روید؛ به همین دلیل، هیچ‌کس نمی‌تواند به‌طور دائم در آن‌جا زندگی کند.

● در زمستان، دمای هوا در قطب حتی تا ۸۹ درجه‌ی سانتی‌گراد زیر صفر نیز می‌رسد. سرعت بادهای سرد در قطب جنوب گاه ۳۰۰ کیلومتر در ساعت است. قطر یخ‌هایی که سطح این قاره را پوشانده تا ۴ کیلومتر برآورد شده است. یخچال‌های طبیعی گاه تا اقیانوس کشیده شده‌اند و در جایی که یخچال‌ها به دریا می‌رسند، صخره‌های یخی بزرگی به‌وجود آمده

شکل ۱۰۳ - قاره‌ی قطب جنوب

شکل ۱۰۵ - منابع قاره‌ی قطب جنوب

بستگی دارد که هر دو از موجودات دریایی اند. پلانکتون‌ها موجوداتی ریز و آبی‌اند که غذای کِریل‌ها (یک نوع جانور پروتئینی) را تشکیل می‌دهند. کِریل‌ها نیز غذای مناسبی برای پرندگان دریایی، ماهی‌ها، پنگوئن‌ها، شیرهای دریایی و وال‌ها هستند. «چرخه‌ی غذایی قطب جنوب» را در شکل ۱۰۶ ببینید. در قطب جنوب منابع معدنی با ارزش نیز وجود دارد که در شکل ۱۰۵، پراکندگی بعضی از این معادن نشان داده شده است.

پیمان قطب جنوب

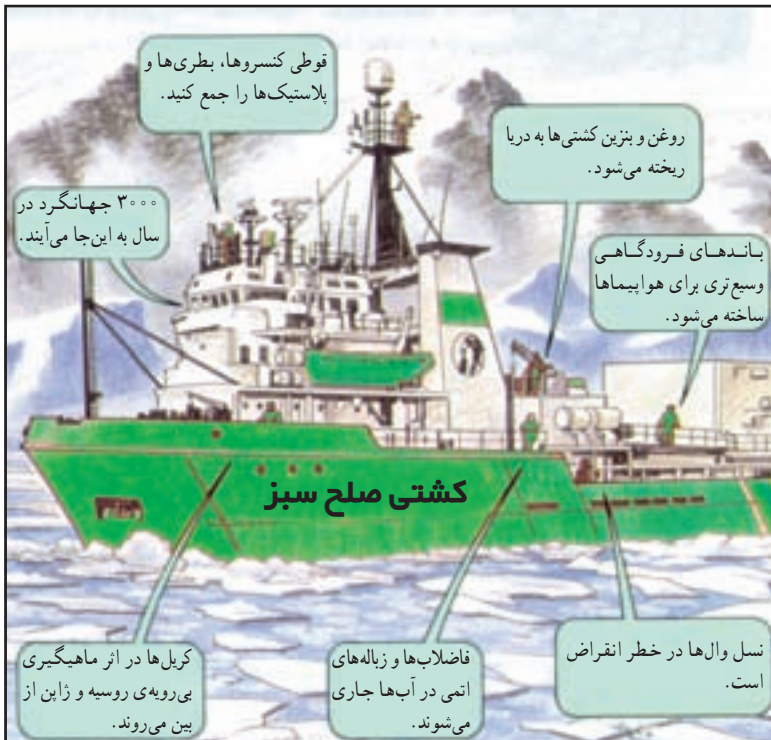
در سال ۱۹۵۷ میلادی، دوازده کشور^۱ جهان به‌طور مشترک اکتشافات گسترده‌ای در قطب جنوب انجام دادند و ۵۰ ایستگاه تحقیقاتی در آن‌جا دایر کردند. همکاری این کشورها به انعقاد پیمان قطب جنوب منجر شد. شانزده کشور دیگر نیز در تحقیقات علمی قطب جنوب شرکت دارند ولی در پیمان قطب جنوب حق رأی ندارند. چند کشور در قطب جنوب برای خود قلمروهایی معین کرده‌اند که از طرف مجامع بین‌المللی به رسمیت شناخته نشده‌اند؛ زیرا، براساس پیمان قطب جنوب، ادعای مالکیت نه به رسمیت شناخته شده است و نه انکار می‌شود.

شکل ۱۰۶ - چرخه‌ی غذایی در قطب جنوب

۱ - آرژانتین، استرالیا، بلژیک، شیلی، فرانسه، زاین، نورژ، نیوزیلند، آفریقای جنوبی، اتحاد شوروی سابق، انگلستان و ایالات متحده‌ی آمریکا.

آلودگی در قطب جنوب

گروه‌های طرفدار محیط زیست معتقدند که قاره‌ی قطب جنوب متعلق به همه‌ی مردم جهان است و هیچ کشوری نباید مالک آن باشد؛ زیرا، این آخرین خشکی باقی‌مانده‌ی جهان است و نباید مانند دیگر نواحی جهان آلوده شود. آن‌ها می‌گویند:

– جانوران، به خصوص وال‌ها نباید شکار شوند، و منابع معدنی زیرزمین یا کف اقیانوس نباید استخراج شود.
البته برخی از کشورهای جهان این اصول را رعایت نمی‌کنند.

شکل ۱۰۷ – طرفداران محیط‌زیست به بررسی قاره‌ی قطب جنوب می‌پردازند.

فعالیت

۱- به یک کره‌ی جغرافیایی نگاه کنید و محدوده‌ی قاره‌ی قطب جنوب را نشان دهید. با راهنمایی دبیر خود، نقطه‌ی قطب جنوب را که محور فرضی کره‌ی زمین از آن عبور می‌کند، مشخص کنید.

۲- جدول روبه‌رو را با استفاده از نقشه‌ها و عکس‌های این درس کامل کنید.

منابع زیرزمینی	حیات جانوری	منظره‌ها	آب و هوا

۳- درباره‌ی هر یک از کلمه‌های زیر توضیح دهید.

آیس‌برگ
کریل

۴- چهار عامل از عواملی را که موجب آلودگی و تخریب محیط‌زیست قطب جنوب می‌شود، بیان کنید.

۵- به نظر شما، آیا کشورهایی که در اکتشافات قطب جنوب شرکت داشته‌اند حق دارند در آن‌جا برای خود قلمروهایی تعیین کنند؟ چرا؟

۶- فرض کنید شما نخستین کسی بوده‌اید که توانسته‌است خود را به قطب جنوب برساند. نامه‌ای به دوست خود بنویسید و در آن، دیدنی‌ها و پدیده‌های قطب جنوب و مشکلات سفر را شرح دهید.

نخستین کاشفان قطب جنوب

تا قبل از سال ۱۹۱۱ میلادی، برخی از دریانوردان و ماجراجویان خود را تا نزدیکی قطب جنوب رسانده بودند اما به علت سرمای طاقت فرسا و یخبندان‌های عظیم نتوانسته بودند به نقطه‌ی قطبی جنوب برسند تا این که در سال ۱۹۱۱ م. بین دو گروه از کاوشگران برای رسیدن به قطب جنوب رقابتی بزرگ در گرفت. گروهی به سرپرستی افسر دریانورد انگلیسی، کاپیتان اسکات و گروهی دیگر به فرماندهی دریانورد نروژی، آموندسن، این مسابقه را آغاز کردند. هر دو گروه راهی قطب جنوب شدند. آموندسن و گروه او بعد از ۹۹ روز، به کمک پنجاه و دو سگ که سورت‌های آن‌ها را می‌کشیدند، به مقصد رسیدند. آن‌ها پرچم

نروژ را بر فراز قطب جنوب برافراشتند. اما دریانورد انگلیسی، کاپیتان اسکات، یک ماه بعد به قطب جنوب رسید و چون دید که گروه نروژی پیش از او پرچم کشورشان را در این نقطه برافراشته‌اند، فهمید که در مسابقه‌ی کشف قطب جنوب بازنده شده است. کاپیتان اسکات در فراهم آوردن وسایل سفر به اندازه‌ی آموندسن دقت نکرده و تعداد کم‌تری سگ به همراه برده بود که آن‌ها نیز یکی پس از دیگری، در راه از پا درآمدند. اسکات و گروهش وقتی به قطب رسیدند که دیگر سگی برایشان نمانده بود و مجبور شدند خودشان سورت‌ها را بکشند. آن‌ها در راه بازگشت به مدت ۹ روز با برف و بوران شدیدی روبه‌رو شدند و همگی جان سپردند. اجساد آن‌ها بعدها کشف شد.

به یاد بود و احترام این دو گروه کاشف قطب جنوب، یک ایستگاه تحقیقاتی ایجاد و به نام آن دو دریانورد شجاع، آموندسن-اسکات، نام‌گذاری شد.

آموندسن در قطب جنوب

